

ปัจจัยที่มีผลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจัยทางเศรษฐกิจอาจจะยังผลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้วโดยอย่างมาก ทั้งนี้เพราะสตรีซึ่งอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกัน ย่อมจะมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่างกัน ผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี อาจจะมีความจำเป็นน้อยที่ต้องหาทำงานเพื่อหารายได้มาช่วยเหลือครอบครัว เนื่องจากมีพอกินพอใช้อยู่แล้ว ส่วนครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจต่ำ หรือมีฐานะยากจนนั้น ความจำเป็นหรือความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ย่อมจะมีผลให้สตรีที่เป็นแม่บ้านต้องทำงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว สตรีที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ จึงมีแนวโน้มว่า จะทำงานมากกว่าสตรีซึ่งอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี

เนื่องจากข้อจำกัดของข้อมูล ดังนั้นในการทำการวิจัยครั้งนี้จึงไม่สามารถสร้างตัวแปรที่ชี้เฉพาะถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้ และเป็นผลให้ต้องพิจารณาถึงตัวแปรทางอ้อม ที่อาจแสดงความแตกต่างในฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้ ในกรณีนี้ อาชีพของหัวหน้าครัวเรือนอาจเป็นตัวแปรที่ชี้ให้เห็นถึงระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้ เช่น จากการศึกษาในอดีต มีผู้พบความสัมพันธ์ค่อนข้างสูง ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมกับอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน¹

---

¹กรรณิการ์ อักษรกุล, "ดัชนีที่ใช้วัดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรในเขตเมืองของประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษา แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 94.

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะเลือกใช้ อาชีพของหัวหน้าครัวเรือน เป็นตัวแปรที่สะท้อนให้เห็นถึง ฐานะฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

1. อาชีพของสามี นับว่าเป็นเครื่องชี้ถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวได้อย่างกว้าง ๆ ว่า ครอบครัวใดมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงปานกลาง หรือต่ำ จากการศึกษาค้นคว้าจะพบว่า อาชีพที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติงานในวิชาชีพ นักบริหาร หรือจัดการ จะได้รับค่าจ้างหรือเงินเดือนสูงกว่าประกอบอาชีพด้านอื่น ๆ อาชีพของสามีจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมแรงงานของสตรีผู้เป็นภรรยาว่าจะมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงต่ำเพียงใด ในประเทศอังกฤษ จากการศึกษาของ R.K. Kensall และ Sheila Mitchell พบว่า สตรีที่สามีประกอบอาชีพประเภทวิชาชีพ บริหาร จัดการ และเสมียนพนักงาน มีสัดส่วนในการทำงานต่ำกว่าสตรีที่สามีประกอบอาชีพด้านอื่น ๆ¹ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ อาชีพดังกล่าวเป็นงานที่มีรายได้สูงเพียงพอกับค่าใช้จ่ายของครอบครัว ฉะนั้นสตรีจึงไม่มีความจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากนัก

การศึกษานี้ ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง อาชีพของสามีกับอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี ดังแสดงในตารางที่ 1 ผลปรากฏว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สูงที่สุด ในกลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพค้าขาย คือ ร้อยละ 45.1 อันต่ำรองลงไป คือกลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพบริการ มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเท่ากับร้อยละ 33.9 ส่วนสตรีในกลุ่มที่สามีประกอบอาชีพประเภทวิชาชีพ และช่างฝีมือหรือกรรมกร มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเท่ากับ 32.3 และ 30.9 ตามลำดับ

---

¹R.K. Kensall and Sheila Mitchell, "Married Women and Employment in England and Wales," Population Studies 13 (July 1959): 24.

ตารางที่ 1 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามอาชีพของสามี และจำนวนบุตรที่ยังมีชีวิต

จำนวนบุตร ที่ยังมีชีวิต	อาชีพของสามี							รวม
	วิชาชีพ	ค้าขาย	ขนส่ง	ช่าง/กรรมกร	บริการ	ไม่ทำงาน	ไม่ทราบ	
ไม่มีบุตร	46.7 (15)	52.2 (23)	0.0 (6)	40.0 (10)	30.8 (13)	50.0 (8)	- -	41.3 (75)
1-2 คน	41.6 (161)	38.6 (70)	11.5 (26)	31.9 (91)	39.3 (61)	51.5 (33)	*ก (2)	37.8 (444)
3-4 คน	25.6 (160)	34.2 (73)	43.3 (30)	25.5 (94)	24.6 (65)	42.3 (52)	- -	29.7 (474)
5-6 คน	22.8 (79)	57.8 (90)	22.2 (18)	34.2 (76)	36.0 (50)	40.7 (27)	*ก (2)	38.0 (642)
7 คน	26.5 (49)	46.5 (71)	70.0 (10)	35.4 (65)	43.3 (30)	36.1 (36)	ก (1)	38.9 (262)
ไม่ทราบ	44.1 (34)	35.3 (17)	12.5 (8)	23.1 (26)	27.3 (11)	42.9 (7)	- -	33.0 (103)
รวม	32.3 (498)	45.1 (344)	28.6 (98)	30.9 (362)	33.9 (230)	42.9 (163)	*ก (5)	35.6 (1700)

* ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บแสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

เป็นต้นาส่งเกิดความคลุมเครือที่สามไม่ไค่ทำงาน อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีสูงถึง ร้อยละ 42.9 กลุ่มสตรีที่สามประกอบอาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำที่สุด คือ ร้อยละ 28.6 การที่อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีกลุ่มที่สามประกอบอาชีพด้านการค้าขายสูงที่สุด อาจอธิบายได้ว่า สามที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการค้า ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นงานที่มีลักษณะเป็นธุรกิจส่วนตัว หรือเรียกว่า เป็นธุรกิจภายในครอบครัวซึ่งเป็นธุรกิจขนาดเล็ก สมาชิกของครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งภรรยา สามารถช่วยทำงานในธุรกิจนั้นได้โดยสะดวก เพราะไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน และยังเป็นอาชีพที่ไม่ต้องใช้การศึกษาและทักษะมากนัก

ส่วนสตรีที่สามประกอบอาชีพประเภทวิชาชีพ ซึ่งจัดว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้สูง และเชื่อว่าจะส่งผลให้สตรี ไม่มีความจำเป็นมากนักที่ต้องออกทำงานเพื่อหารายได้ แต่กลับปรากฏว่าอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีกลุ่มนี้ ก็ยังสูงพอสมควร คือ ร้อยละ 32.3 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสตรีที่สามประกอบอาชีพด้านวิชาชีพนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาสูง เพราะจากการวิจัยก็พบว่า สตรีมีแนวโน้มในการสมรสกับชายที่มีระดับการศึกษาเท่ากัน หรือสูงกว่า¹ เมื่อสตรีมีระดับการศึกษาสูง จึงมีโอกาสในการทำงานมากกว่าสตรีที่มีการศึกษาค่ำ

อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สามประกอบอาชีพด้านช่าง กรรมกร และการขนส่ง ซึ่งจัดว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่สูงนักนั้น ปรากฏว่ามีอัตราต่ำกว่าสตรีกลุ่มอื่น ๆ อาจเป็นเพราะว่าสามของสตรีกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่มีการศึกษาค่ำ สตรีส่วนมากจึงมีการศึกษาระดับเดียวกับกับสาม หรือต่ำกว่า ดังนั้นโอกาสของการทำงานจึงมีน้อยกว่าสตรีกลุ่มอื่น ๆ

¹ Nibhon Debavalya, "A Study of Female Labor Force Participation and Fertility in Thailand" (Ph.D. dissertation, University of Pennsylvania, 1975), p. 122.

เมื่อนำเอาจำนวนบุตรที่มีชีวิตเข้ามาพิจารณาด้วย เพื่อคว่ำสารที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตเท่ากัน แต่สามีประกอบอาชีพต่างกัน จะมีอัตราการเขารวมแรงงานต่างกันหรือไม่ ดังแสดงในตารางที่ 1 นั้น ผลปรากฏว่า กลุ่มสตรีที่ไม่มีบุตรที่มีชีวิตเลย อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะสูงสุด ในกลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพด้านค้าขาย มีอัตราร้อยละ 52.2 ส่วนสตรีในกลุ่มที่สามีประกอบอาชีพด้านวิชาชีพ ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพสำคัญของประชากรในเขตเมือง ปรากฏว่า อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีเท่ากับ ร้อยละ 46.7 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สตรีที่สามีประกอบอาชีพด้านการค้าตนเอง มักจะประกอบอาชีพนี้ด้วย เพราะเป็นงานประเภทช่วยธุรกิจของครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ยิ่งยั้งไม่มีบุตรด้วย ก็ยิ่งเป็นการสะดวกที่สตรีจะสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่

ส่วนสตรีในกลุ่มที่มีบุตรที่มีชีวิต 1 - 2 คน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีในกลุ่มที่สามีประกอบอาชีพด้านวิชาชีพสูงที่สุด (ไม่นับกลุ่มสตรีที่สามีไม่ได้ทำงาน) คือ ร้อยละ 41.6 ส่วนกลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพด้านค้าขาย อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีลดลงเหลือ ร้อยละ 38.6 อาจจะสามารถอธิบายได้ว่า สตรีเมื่อมีบุตร และขณะที่บุตรอายุยังน้อย ๆ อยู่ภาระในการเลี้ยงดูบุตรย่อมตามมา สตรีส่วนหนึ่งจึงต้องหยุดทำงานเพื่อเลี้ยงดูบุตร

เมื่อพิจารณาถึงสตรีในกลุ่มที่มีบุตรที่มีชีวิต 7 คน หรือมากกว่าแล้วพบว่า อัตราการทำงานของสตรีลดลงอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพด้านการขนส่ง มีอัตราการทำงานสูงที่สุด คือ ร้อยละ 70.0 รองลงมาคือ กลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพด้านค้าขาย คือ ร้อยละ 46.5 คงเป็นเพราะว่า สตรีที่สามีประกอบอาชีพด้านการขนส่ง ซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี เมื่อมีบุตรมาก ความจำเป็นทางเศรษฐกิจย่อมมีมาก ทำให้สตรีต้องออกทำงานเพื่อช่วยค่าใช้จ่ายในครอบครัว แมว่าบุตรคนเล็กอายุยังน้อยอยู่ แต่บุตรคนที่โตแล้วก็สามารถดูแลครอบครัวแทนสตรีได้ ส่วนสตรีที่สามีประกอบอาชีพด้านการค้าขายนั้น แม้จะมีบุตรมากหรือน้อยเท่าใด ส่วนใหญ่สตรีก็ยังมีส่วนเขารวมในแรงงานสูง แสดงให้เห็นว่าอาชีพดังกล่าว

ไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของสตรี เพราะเป็นอาชีพที่สตรีส่วนใหญ่ไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน สตรีจึงสามารถมีบุตรได้โดยไม่เป็นการขัดขวางการทำงาน

กล่าวโดยสรุป อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะแตกต่างกันตามลักษณะอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน สตรีที่สามีประกอบอาชีพคานคางขาย มีอัตราการเขารวมแรงงานสูงสุด จำนวนบุตรที่มีชีวิตที่เท่ากัน แต่อาชีพของหัวหน้าครัวเรือนต่างกัน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีก็ยิ่งแตกต่างกันอยู่

ในตารางที่ 2 แสดงถึงอัตราการเขารวมแรงงานของสตรี จำแนกตามลักษณะอาชีพของสามี โดยนำเอาอายุของบุตรคนเล็กเข้ามาพิจารณาด้วย เพื่อที่ว่าเมื่ออายุของบุตรคนเล็กเท่ากัน อัตราการเขารวมงานของสตรีที่สามีประกอบอาชีพแตกต่างกัน จะมีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด ผลของการศึกษาแสดงว่า กลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุ 0 - 2 ปี อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะสูงสุดในกลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพคานการค่า (ทั้งนี้ไม่นับกลุ่มสตรีที่สามีไม่ได้ทำงาน) กล่าวคือ มีอัตราการเขารวมแรงงานร้อยละ 32.0 รองลงไปคือ กลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพประเภทวิชาชีพซึ่งมีอัตราการเขารวมแรงงาน ร้อยละ 27.2 ควดยเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว อาชีพคานการค่าเป็นอาชีพซึ่งส่วนใหญ่เท่ากันในลักษณะธุรกิจของครอบครัว สมาชิกในครัวเรือนโดยเฉพาะสตรีสามารถช่วยทำได้ ถึงแม้ว่าสตรีนั้นจะมีบุตร และบุตรอายุยังน้อย ก็ไม่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการทำงาน แต่กลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพคานวิชาชีพนั้น จากผลการวิจัยมักพบว่า สตรีที่ทำงานส่วนใหญ่แล้ว จะประกอบอาชีพประเภทเดียวกับสามี ลักษณะงานประเภทดังกล่าวทำให้สตรีต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เมื่อมีบุตรและขณะที่บุตรยังอายุน้อย ๆ สตรีบางส่วนจำเป็นต้องหยุดทำงานเพื่อมาดูแลบุตร

เมื่อบุตรคนเล็กอายุสูงขึ้นถึง 3 - 4 ปี อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีก็จะสูงขึ้นด้วยกล่าวคือ กลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพเกี่ยวกับการค้า ก็ยังคงมีอัตราการเขารวมแรงงานสูงกว่าสตรีกลุ่มอื่น ๆ เช่นกัน (ทั้งนี้ไม่นับกลุ่มสตรีที่สามีไม่ได้ทำงาน) กลุ่มรองลงไปคือ กลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพประเภทวิชาชีพ

ตารางที่ 2 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามอาชีพของสามี และอายุของบุตรคนเล็ก

อายุของบุตร คนเล็ก	อาชีพของสามี							รวม
	วิชาชีพ	ค้าขาย	ขนส่ง	ช่าง/กรรมกร	บริการ	ไม่ทำงาน	ไม่ทราบ	
0-2 ปี	27.2 (125)	32.0 (100)	20.5 (44)	23.6 (123)	15.9 (69)	70.0 (10)	*ก (3)	26.2 (474)
3-4 ปี	35.7 (56)	42.9 (42)	29.4 (17)	28.6 (42)	17.9 (28)	*ก (4)	*ก (1)	32.6 (190)
5-6 ปี	32.7 (52)	40.0 (30)	66.7 (6)	40.0 (35)	46.2 (26)	30.0 (10)	-	39.0 (159)
7-9 ปี	35.2 (88)	46.2 (39)	50.0 (10)	40.5 (37)	43.5 (23)	55.6 (9)	-	40.8 (206)
10 ปีหรือ มากกว่า	33.3 (177)	56.4 (133)	23.8 (21)	33.6 (125)	47.6 (84)	40.8 (130)	*ก (1)	40.8 (671)
รวม	32.3 (498)	45.1 (344)	28.6 (98)	30.9 (362)	33.9 (230)	42.9 (163)	*ก (5)	35.6 (1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บแสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

ซึ่งมีอัตราการเขารวมแรงงานร้อยละ 42.9 และ 35.9 ตามลำดับ แต่เมื่อบุตรคนเล็กอายุ 7 - 9 ปี สตรีในกลุ่มที่สามีประกอบอาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง กลับมีอัตราการเขารวมแรงงานสูงสุด (ทั้งนี้ไม่นับรวมกลุ่มสตรีที่สามีไม่ได้ออกทำงาน) คือร้อยละ 50.1 ส่วนกลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพประเภท ค้าขาย บริการ ช่างและกรรมกร และกลุ่มวิชาชีพ มีอัตราการเขารวมแรงงานเท่ากับ 46.2, 43.5, 40.5 และ 35.2 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า เมื่อบุตรโตจนถึงวัยเข้าศึกษาในโรงเรียนแล้ว ความต้องการทางการเงินภายในครอบครัว เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร ย่อมสูงขึ้น สตรีในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี อาจมีความจำเป็นน้อยที่ต้องออกทำงาน เพื่อหารายได้มาช่วยเหลือครอบครัว ขณะเดียวกันโดยเปรียบเทียบแล้ว กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ จะมีความจำเป็นต้องทำงานเพื่อหารายได้สมทบให้กับครอบครัวและช่วยค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตร เช่นกลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพค่านบริการ ซึ่งถือว่ามีความฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค้ำนัก ต้องออกทำงานเพิ่มขึ้นเกือบ 3 เท่า เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบขณะที่บุตรคนเล็กอายุ 0 - 2 ปี กับเมื่อบุตรคนเล็กมีอายุ 7 - 9 ปี

กล่าวโดยสรุปแล้ว เมื่ออายุของบุตรคนเล็กเท่ากันนั้น ถ้าอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนซึ่งแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว แตกต่างกัน จะมีผลให้อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีแตกต่างกันด้วย

เพื่อให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น ได้นำเอาจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังอาศัยอยู่กับสตรีมาพิจารณาด้วย เพื่อที่ว่า เมื่อสตรีมีบุตรในเกณฑ์อายุดังกล่าวเท่า ๆ กัน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะยังคงแตกต่างกันตามอาชีพของสามีหรือไม่ ผลปรากฏว่า สตรีทุกกลุ่มที่มีจำนวนบุตรในเกณฑ์อายุดังกล่าว มีอัตราการเขารวมแรงงานแตกต่างกันไปตามอาชีพของสามี กล่าวคือสตรีที่สามีประกอบอาชีพค้าขาย ก็ยังคงมีอัตราการเขารวมแรงงานสูงที่สุด (ดูภาคผนวกตารางที่ 1ด. หน้า 135)

เมื่อนำเอาอายุของสตรีมาพิจารณาด้วย เพื่อที่ว่า ในระดับอายุของสตรีที่เท่า ๆ กัน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะยังคงแตกต่างกัน ตามอาชีพของสามีหรือไม่ ผลก็ยังแสดงให้เห็นว่า อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีที่สามีประกอบ

อาชีพค้าขาย สูงที่สุด (ดูภาคผนวกตารางที่ 2ผ. หน้า 136) ยกเว้นกลุ่มสตรีอายุ สูงที่สุด คือ 45 - 60 ปี ซึ่งปรากฏว่าสตรีที่สามี่ประกอบอาชีพด้านการขนส่ง มีอัตราการ เขารวมแรงงานสูงที่สุด (แต่มีจำนวนตัวอย่างเพียง 11 คนไว้รอนเท่านั้น) คือ ร้อยละ 54.5 แต่ยังไม่ใกล้เคียงกับอัตราการเขารวมแรงงานของสตรีกลุ่มที่สามี่ ประกอบอาชีพค้าขายซึ่งมีอัตราการร้อยละ 51.3

ตารางที่ 3 ไ้้นำเอาระดับการศึกษาของสตรีเข้ามาพิจารณาด้วย เพื่อจะ ได้ศึกษาว่า ในระดับการศึกษาที่เท่ากัน แต่ระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ต่างกัน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะต่างกันหรือไม่ ผลปรากฏว่า ในกลุ่ม สตรีที่ไม่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนเลย อัตราการเขารวมแรงงานจะต่างกันมาก น้อยตามลักษณะอาชีพของสามี่ กล่าวคือ สตรีที่สามี่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง มีอัตราการเขารวมแรงงานสูงที่สุด คือร้อยละ 69.2 ส่วนสตรีกลุ่มที่สามี่ประกอบอาชีพ เกี่ยวกับงานวิชาชีพ มีอัตราการเขารวมแรงงานต่ำสุด คือร้อยละ 16.4 แสดงให้ เห็นว่าฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว มีอิทธิพลต่อการเขารวมแรงงานของสตรี ทั้งนี้เพราะสตรีที่หัวหน้าครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจดี ความจำเป็นที่ต้องทำงานจึง มีน้อยกว่าสตรีที่สามี่ประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อย

ส่วนสตรีที่ได้รับการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นสตรีส่วนใหญ่ใน พบว่าสตรีในกลุ่มที่สามี่ประกอบอาชีพคานค้าขาย (ทั้งนี้ไม่นับรวมกลุ่มสตรีที่สามี่ไม่ได ทำงาน) มีอัตราการทำงานสูงที่สุด รองลงไปคือกลุ่มสตรีที่สามี่ประกอบอาชีพคาน บริการ และช่างและกรรมกร ซึ่งมีอัตราการเขารวมแรงงานเท่ากับ 41.1, 29.5 และ 28.3 ตามลำดับ ส่วนสตรีที่มีอัตราการเขารวมแรงงานต่ำที่สุด ได้แก่ สตรี กลุ่มที่สามี่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง คือร้อยละ 22.5 ซึ่งมีอัตราต่ำกว่าสตรี กลุ่มที่สามี่ประกอบอาชีพคานวิชาชีพ เพียงเล็กน้อย คือร้อยละ 23.6 อาจอธิบายได้ ว่า การที่สตรีกลุ่มที่สามี่ประกอบอาชีพคานการค้า มีอัตราการเขารวมแรงงานสูงนั้น เพราะสตรีส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพคานการค้า เช่นเดียวกับสามี่ ซึ่งงานคานการค้า ในลักษณะดังกล่าวเป็นธุรกิจครอบครัว สตรีจึงสามารถช่วยทำงานในธุรกิจนั้นได้โดย

ตารางที่ 3 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามอาชีพของสามี และระดับการศึกษาของสตรี

ระดับการศึกษา ของสตรี	อาชีพของสามี							รวม
	วิชาชีพ	ค้าขาย	ขนส่ง	ช่าง/กรรมกร	บริการ	ไม่ทำงาน	ไม่ทราบ	
ไม่ได้รับ	16.4 (55)	50.4 (139)	69.2 (13)	32.7 (150)	36.1 (61)	38.4 (73)	*ก (2)	38.1 (493)
ประถมศึกษา	23.6 (288)	41.1 (158)	22.5 (80)	28.3 (160)	29.5 (132)	50.9 (57)	*ก (1)	30.2 (896)
มัธยมศึกษา	49.1 (110)	42.9 (28)	*ก (4)	41.7 (12)	33.3 (24)	60.0 (20)	-	46.5 (198)
อุดมศึกษา	96.3 (27)	*ก (1)	-	-	*ก (1)	-	-	96.6 (29)
ไม่ทราบ	22.2 (18)	38.9 (18)	*ก (1)	35.0 (20)	66.7 (12)	7.7 (13)	*ก (2)	32.1 (84)
รวม	32.3 (498)	45.1 (344)	28.6 (98)	30.9 (362)	33.9 (230)	42.9 (163)	*ก (5)	35.6 (1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

ทั้งนี้เพราะการที่มีการศึกษาสูงแล้ว ไม่ได้ทำงานเชิงเศรษฐกิจ ก็เท่ากับต้องเสียรายได้ไปมากกว่า การที่มีการศึกษาน้อยกว่า

กล่าวโดยสรุป จากตารางที่ 3 นี้จะเห็นว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี ในขณะที่ระดับการศึกษาเท่ากัน จะยังคงแตกต่างกันตามอาชีพของสามี สตรีในกลุ่มที่สามีประกอบอาชีพที่จัดได้ว่ามีฐานะทางเศรษฐกิจสูง มีแนวโน้มว่าจะมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำกว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีในกลุ่มที่สามีประกอบอาชีพที่อาจแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่า

2. ระดับการศึกษาของสตรี การศึกษานับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ส่งผลถึงการทำงานของสตรี และยังผลถึงลักษณะของอาชีพและระดับรายได้อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเขตเมืองซึ่งอาชีพหลักของประชากร มีใช่เป็นอาชีพทางการเกษตร หรือเกี่ยวข้องกับกิจการเกษตร อาชีพของประชากรในเขตเมืองนั้นโดยปกติแล้วมีหลายประเภทด้วยกัน มีทั้งงานที่ต้องใช้ความรู้ความชำนาญ และการศึกษาเล่าเรียนมาก จนกระทั่งงานประเภทที่ใช่แต่แรงงาน โดยไม่ต้องมีความรู้ความสามารถและการศึกษาเล่าเรียนเลย

เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญมากประการหนึ่ง ที่จะส่งผลไปถึงการทำงาน ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่า ย่อมจะมีโอกาสของการทำงาน และเลือกประเภทของงานได้มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า จากผลการวิเคราะห์สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513 ของประเทศไทย พบว่า สตรีในเขตเทศบาลทั่วประเทศที่มีการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงสุดถึงร้อยละ 63.0 และผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำสุดคือ เพียงร้อยละ 36.0 เท่านั้น ส่วนสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นระดับการศึกษาเฉลี่ยของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ปรากฏว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่มีการศึกษาระดับดังกล่าว เท่ากับร้อยละ 42.2 และสตรีที่มีการศึกษาระดับ

มัธยมศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเท่ากับ ร้อยละ 39.4¹

การศึกษาครั้งนี้ พบว่าสตรีที่สมรสแล้วและมีการศึกษาระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุด คือร้อยละ 96.5 รองลงไปคือกลุ่มสตรีที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเท่ากับร้อยละ 46.5 สตรีกลุ่มที่ไม่ได้รับการศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงาน ร้อยละ 38.1 และสตรีที่มีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำที่สุด คือร้อยละ 30.2 ดังแสดงไว้ในตารางที่ 4 ข้อมูลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่ายอมจะมีโอกาสในการทำงานมากกว่า สตรีที่มีการศึกษาน้อยกว่า การที่สตรีกลุ่มที่ไม่ได้รับการศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงกว่าสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษานั้น อาจเป็นเพราะอิทธิพลด้านเชื้อชาติ ทั้งนี้ยอมเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ในเขตเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพมหานคร มีประชากรที่มีเชื้อชาติจีนอยู่มาก จากการศึกษาของ ระพีพรรณ หุนพานิช พบว่าในเขตเมืองของประเทศไทย สตรีชาวจีนที่ไม่ได้รับการศึกษาและมืงานทำ มีอัตราสูงถึง ร้อยละ 54.9 และสตรีเชื้อชาติจีนที่เกิดในเมืองไทย มืงานทำสูงถึงร้อยละ 56.1 และงานของประชากรกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่เป็นงานประเภทค้าขายและบริการ²

¹เฟรด อาร์โนลด์ และ สุภาณี บุญประเทือง. สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513 : ลักษณะในเชิงเศรษฐกิจ รายงานเชิงวิเคราะห์ ฉบับที่ 1 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ม.ป.ป.), หน้า 23.

²ระพีพรรณ หุนพานิช, "การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการทำงานของสตรีไทยในเขตเมืองและชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 65.

เมื่อนำเอาจำนวนบุตรเกิดรอดของสตรีมาพิจารณาด้วยแล้ว ใ้พบว่า สตรีที่มีจำนวนบุตรเกิดรอดที่เท่ากัน อัตราการเขารวมงานก็ยิ่งแตกต่างกัน ตามระดับการศึกษา เช่น กลุ่มสตรีที่มีบุตรเกิดรอด 1 - 3 คน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีที่มีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย ก็ยังคงสูงที่สุด คือ ร้อยละ 100.0 และในกลุ่มสตรีที่มีบุตรเกิดรอด 7 คน หรือมากกว่า สตรีในกลุ่มที่มีการศึกษาสูงที่สุด ก็ยังคงมีอัตราการเขารวมแรงงานสูงที่สุด คือ ร้อยละ 100.0 (ทั้งนี้ มีจำนวนตัวอย่างเพียง 7 คริว เรือน) แสดงว่า ระดับการศึกษา มีอิทธิพลต่อการทำงานของสตรีมากไม่ว่าจำนวนบุตรเกิดรอดจะมากหรือน้อยก็ตาม สตรีที่มีการศึกษาสูงกวาก็ยังคงมีอัตราการเขารวมแรงงานสูงกว่า สตรีที่มีการศึกษาต่ำกว่านั่นเอง

เมื่อนำเอาจำนวนบุตรที่มีชีวิต และจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังอาศัยอยู่กับสตรี มาพิจารณาด้วยแล้ว ก็พบผลทำนองเดียวกันกับเมื่อพิจารณาจากจำนวนบุตรเกิดรอด (ดูภาคผนวกตารางที่ 5ผ., 6ผ. หน้า 139, 140)

สรุปได้ว่า ระดับการศึกษาของสตรีมีอิทธิพลต่อการทำงานของสตรีมาก อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีมีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้น ตามจำนวนปีของการศึกษาที่เพิ่มขึ้น

เมื่อนำเอาอายุของบุตรคนเล็ก มาพิจารณาเกี่ยวกับระดับการศึกษาของสตรี เพื่อจะเห็นว่า ในขณะที่บุตรคนเล็กอายุเท่า ๆ กัน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีในระดับการศึกษาต่าง ๆ กันจะเปลี่ยนไปหรือไม่ จากตารางที่ 5 นั้น ผลปรากฏว่า สตรีที่มีบุตรอายุ 0 - 2 ปี ซึ่งเป็นภาระที่สตรีต้องให้การเอาใจใส่เลี้ยงดูเป็นพิเศษ สตรีที่มีระดับการศึกษาสูงที่สุด คือระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย ก็ยังคงมีอัตราการเขารวมแรงงานสูงที่สุด แต่สตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีอัตราการเขารวมแรงงานแตกต่างกว่าสตรีกลุ่มอื่น ๆ มาก คือมีเพียงร้อยละ 19.5 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า สตรีกลุ่มนี้มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนัก เนื่องจากมีระดับการศึกษาต่ำ เมื่อมีบุตรอายุน้อย ๆ จึงต้องหยุดทำงาน เพื่อมาเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง ซึ่งผิดกับ

ตารางที่ 4 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามระดับการศึกษา
ของสตรีและจำนวนบุตรเกิดรอด

จำนวนบุตร เกิดรอด	ระดับการศึกษาของสตรี					รวม
	ไม่ได้รับการศึกษา	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา	อุดมศึกษา	ไม่ทราบ	
ไม่มีบุตร	62.5 (8)	36.7 (49)	41.7 (12)	- -	*ก (1)	40.0 (70)
1 - 2 คน	39.7 (68)	27.2 (228)	57.1 (84)	100.0 (14)	29.4 (17)	38.0 (411)
3 - 4 คน	29.2 (113)	29.6 (280)	29.0 (62)	85.7 (7)	27.8 (18)	30.2 (480)
5 - 6 คน	44.4 (133)	29.3 (157)	42.6 (19)	*ก (1)	30.0 (20)	37.0 (330)
7 คน หรือ มากกว่า	37.4 (171)	34.1 (182)	52.4 (21)	100.0 (7)	39.3 (28)	37.9 (409)
รวม	38.1 (493)	30.2 (896)	46.5 (198)	96.5 (29)	32.1 (84)	35.6 (1700)

* ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

สตรีกลุ่มอื่น ๆ ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า จึงสามารถจ้างคนมาดูแลบุตรของตนเองได้ และอาจเป็นผลให้ไม่ตองออกจากงานเพื่อมาเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง

ส่วนสตรีที่มีบุตรคนเล็กอายุ 7 - 9 ปี จะเห็นได้ว่ามีอัตราการเข้าร่วมแรงงานไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือ สตรีที่ไม่ได้รับการศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงาน ร้อยละ 40.4 สตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงาน ร้อยละ 36.0 สตรีที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเท่ากับร้อยละ 57.1 อาจเป็นเพราะว่า สตรีเหล่านี้มีบุตรซึ่งมีอายุมากถึงระดับไปโรงเรียนแล้ว สตรีจึงไม่ตองมีภาระในการเลี้ยงดูทารกตอนที่บุตรยังอายุน้อย ๆ ฉะนั้นสตรีเหล่านี้จึงสามารถเข้าร่วมในตลาดแรงงานได้เต็มที่ ตามโอกาสที่จะอำนวยให้

โดยสรุปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาของสตรีเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลเหนืออายุของบุตรคนเล็ก แม้ในกลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุ 0 - 2 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่มีการศึกษาสูง ก็ยังคงสูงกว่าสตรีที่มีการศึกษาค่ำกว่า

เมื่อนำเอา อายุของสตรี ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานในเขตกรุงเทพมหานคร และถิ่นที่เกิดของสตรี เขามาพิจารณารวมกับระดับการศึกษาของสตรี ผลก็ยังปรากฏเช่นเดิม นั่นคือระดับการศึกษาที่ต่างกันก็ยังทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีแตกต่างกันเช่นเดิม ในขณะที่ระดับอายุของสตรีเท่ากัน ระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานเท่า ๆ กัน และถิ่นที่เกิดแห่งเดียวกัน (ดูภาคผนวกตารางที่ 7ผ., 8ผ. และ 9ผ. หน้า 141, 142, 143)

ตารางที่ 5 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามระดับการศึกษาของสตรี และอายุของบุตรคนเล็ก

อายุของบุตร คนเล็ก	ระดับการศึกษาของสตรี					รวม
	ไม่ได้รับการศึกษา	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา	อุดมศึกษา	ไม่ทราบ	
0 - 2 ปี	34.3 (102)	19.5 (287)	35.9 (64)	100.0 (6)	26.7 (15)	26.2 (474)
3 - 4 ปี	36.0 (50)	23.7 (114)	66.7 (15)	* ก (3)	50.0 (8)	32.6 (190)
5 - 6 ปี	40.4 (47)	38.9 (90)	33.3 (15)	* ก (1)	33.3 (6)	39.0 (159)
7 - 9 ปี	40.4 (57)	36.0 (114)	57.1 (21)	* ก (5)	44.4 (9)	40.8 (206)
10 ปี, หรือ มากกว่า	39.2 (237)	38.5 (291)	50.6 (83)	100.0 (14)	28.3 (46)	40.8 (671)
รวม	38.1 (493)	30.2 (896)	46.5 (198)	96.6 (29)	32.1 (84)	35.6 (1700)

* ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

3. การศึกษาของสามี

การศึกษาเป็นปัจจัยที่ส่งผลไปถึงลักษณะของงาน และระดับรายได้ การศึกษาของสามีจึงนับว่าอาจจะมีผลต่อการทำงานของสตรี ทั้งนี้เพราะว่าสามีที่มีการศึกษาสูง ส่วนใหญ่จะทำงานที่มีรายได้สูงเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายของครอบครัว ความจำเป็นที่สตรีจะต้องออกไปทำงานจึงอาจมีน้อยกว่าสตรีที่สามีมีระดับการศึกษาต่ำกว่า จากการวิจัยในต่างประเทศพบว่า ระดับความสูงค่าค่านการศึกษาศของสตรีเมื่อเปรียบเทียบกับระดับการศึกษาของสามีก็มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเข้าร่วมแรงงานของสตรีด้วย สตรีที่มีการศึกษาค่ากว่าสามี สตรีเหล่านั้นมักจะมีควมพึงพอใจต่อรายได้ของสามี และออกไปทำงานนอกบ้านน้อย แต่ถาสตรีมีระดับการศึกษาสูงกว่าสามี สตรีก็มักจะมีควมรู้สึกว่า รายได้ของสามีไม่เพียงพอและมักจะออกไปทำงานนอกบ้านกันมาก¹

จากการศึกษาครั้งนี้ (ดังแสดงในตารางที่ 6) พบว่า สตรีกลุ่มที่สามีมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานค่าที่สุด คือร้อยละ 32.5 และกลุ่มสตรีที่สามีมีการศึกษาระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุด คือร้อยละ 58.0 ซึ่งการที่เป็นเช่นนั้น อาจอธิบายได้ว่า การที่กลุ่มสตรีที่สามีมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานค่าที่สูคนั้น เนื่องจากสตรีกลุ่มนี้ส่วนใหญ่แล้วมีการศึกษาระดับเดียวกับสามีหรือต่ำกว่า กล่าวคือ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา หรือต่ำกว่า สตรีบางส่วนจึงมักเห็นวาระดับรายได้ของสามีนั้นเพียงพอแล้ว ความจำเป็นที่สตรีจะต้องออกไปทำงานนอกบ้านจึงมีน้อย ส่วนสตรีกลุ่มที่สามีมีการศึกษาระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สูคนั้น เนื่องจากสตรีกลุ่มนี้ส่วนใหญ่แล้ว (21 ใน 29) มีการศึกษาระดับเดียวกับสามี คือระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย "ค่าเสียโอกาส" (Opportunity Cost) ทำให้สตรีเหล่านั้นทำงานกันมาก

¹Robert O. Blood Jr. and Donald M. Wolfe, Husbands and Wives, (New York: The Free Press, 1960), p. 99.

ตารางที่ 6 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามระดับการศึกษาของสามีและระดับการศึกษาของสตรี

ระดับการศึกษา ของสตรี	ระดับการศึกษาของสามี					รวม
	ไม่ได้รับการศึกษา	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา	อุดมศึกษา	ไม่ทราบ	
ไม่ได้รับการ ศึกษา	38.5 (283)	45.1 (142)	20.0 (25)	*ก (4)	25.6 (29)	38.1 (495)
ประถมศึกษา	35.5 (76)	30.1 (554)	26.3 (205)	35.7 (14)	38.3 (47)	30.2 (896)
มัธยมศึกษา	*ก (5)	54.2 (48)	42.7 (110)	46.7 (30)	*ก (5)	46.5 (198)
อุดมศึกษา	-	-	87.5 (8)	100.0 (21)	-	96.6 (29)
ไม่ทราบ	*ก (4)	31.3 (16)	37.5 (8)	*ก (4)	30.8 (52)	32.1 (84)
รวม	37.7 (368)	34.5 (760)	32.5 (356)	58.0 (73)	32.9 (143)	35.6 (1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

จะเห็นได้ว่า ระดับการศึกษาของสามี มีอิทธิพลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี น้อยกว่าระดับการศึกษาของสามีเอง กล่าวคือ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีมีความแตกต่างกันน้อย เมื่อพิจารณาตามระดับการศึกษาของสามี แต่อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีมีความแตกต่างกันมาก เมื่อพิจารณาจากระดับการศึกษาของสตรีเอง

เมื่อนำเอาระดับการศึกษาของสตรีมาพิจารณาดู พบว่า สตรีในกลุ่มที่ไม่ได้รับการศึกษานั้น อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สามีมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาสูงสุด คือ 45.1 สตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา นั้น ระดับการศึกษาของสามีไม่ได้ทำให้เกิดความแตกต่างในอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีมากเท่าใดนัก กล่าวคือ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สามีมีการศึกษาระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย มีอัตราสูงสุด รองลงไปคือ กลุ่มสตรีที่สามีไม่ได้รับการศึกษา มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และระดับชั้นมัธยมศึกษา ซึ่งมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเท่ากับ ร้อยละ 35.7, 35.5, 30.1, และ 26.3 ตามลำดับ สตรีที่มีการศึกษาชั้นมัศึกษานั้น การศึกษาของสามีไม่ได้มีผลให้ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีแตกต่างกันมากนัก โดยพบว่า สตรีในกลุ่มที่สามีมีการศึกษาชั้นประถมศึกษา มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงสุด คือ ร้อยละ 54.2 และในกลุ่มที่สามีไม่มีการศึกษาเลย อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะต่ำสุด แต่พออัตรานั้นก็ยิ่งสูงถึง ร้อยละ 40.0 กลุ่มสุดท้าย ได้แก่ กลุ่มสตรีที่มีการศึกษาชั้นวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย ปรากฏว่า คู่สมรสที่จบการศึกษาต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาไม่มีเลย และอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สามีมีการศึกษาชั้นวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย สูงกว่าอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สามีมีการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา คือ เท่ากับ 100.0 และ 87.5 ตามลำดับ

จากตารางที่ 6 นี้ อาจสรุปได้ว่า ระดับการศึกษาของสามีมีอิทธิพลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีแตกต่างกันมากนัก อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะแตกต่างกันบ้าง เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มสตรีที่สามีมีการศึกษาระดับชั้นวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย โดยเปรียบเทียบกับกลุ่มสตรีที่สามีมีการศึกษาระดับอื่น ๆ

เมื่อนำเอาอายุของบุตรคนเล็ก และอายุของสตรีมาพิจารณาด้วยกัน เพื่อจะดูว่าในขณะที่อายุของบุตรคนเล็กและอายุของสตรีเท่า ๆ กัน ระดับการศึกษาของสามีจะทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด พบว่าในกลุ่มสตรีที่มีบุตรคนเล็กอายุ 0 - 2 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สามีมีระดับการศึกษาสูงสุด คือระดับวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย ก็ยังคงสูงที่สุด และสตรีที่สามีมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ก็ยังคงมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำที่สุด (ดูภาคผนวกตารางที่ 10ผ. หน้า 144) และพบผลเช่นเดียวกันเมื่อพิจารณาในกลุ่มอายุของบุตรคนเล็กกลุ่มอื่น ๆ และการนำเอาอายุของสตรีมาพิจารณา ก็ยังคงพบผลทำนองเดียวกัน กล่าวคือ ในทุกกลุ่มอายุของสตรี (ยกเว้นกลุ่มอายุ 15 - 24 ปี) สตรีที่สามีมีการศึกษาสูง มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุด (ดูภาคผนวกตารางที่ 11ผ. หน้า 145) ส่วนสตรีที่สามีมีการศึกษาระดับมัศึกษานั้น มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำที่สุด

ได้นำเอาจำนวนบุตรเกิดรอด จำนวนบุตรที่มีชีวิต และจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังอาศัยอยู่กับสตรี เขามาพิจารณารวมกับระดับการศึกษาของสามี ผลก็ยังปรากฏเช่นเดิม กล่าวคือปัจจัยดังกล่าวไม่ได้ทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีมีแบบแผนแตกต่างไปจากเมื่อได้พิจารณาจากระดับการศึกษาของสามี สตรีที่สามีมีการศึกษาระดับวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย ยังคงมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุด (ดูภาคผนวกตารางที่ 12ผ., 13ผ., 14ผ. หน้า 146, 147, 148) ส่วนอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีกลุ่มที่สามีมีการศึกษาระดับต่ำกว่านั้น จะต่ำลงมาก แต่ก็มีอัตราแตกต่างกันไม่เด่นชัดนัก ในระหว่างกลุ่มที่สามีไม่ได้รับการศึกษา มีการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

4. ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานและถิ่นที่เกิด

การย้ายถิ่นของประชากรนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเหตุผลด้านเศรษฐกิจ คือการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านกาเกษตรกรรม ไม่ได้ผล ประชากรเหล่านั้น

จึงต้องเคลื่อนย้ายเข้าไปยังบริเวณที่ตนเองคิดว่าจะมีโอกาสในการหางานอื่น ๆ ทำ
ไ้ไกลกว่า เช่น ผลการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร ในกรุงเทพมหานคร พ.ศ.
2517 พบว่า ประชากรที่ย้ายถิ่นเข้ามาในเขตกรุงเทพมหานครนั้น เหตุผลสำคัญที่ทำให้
ให้ประชากรต้องย้ายถิ่น ได้แก่ ต้องการเปลี่ยนงาน หรือหางานทำ ซึ่งประชากรที่ย้าย
ถิ่นเข้ามาด้วยเหตุผลนี้ มีมากกว่าประชากรที่ย้ายถิ่นด้วยเหตุผลอื่น ประมาณ 1 เท่าตัว¹
และจากการวิจัยเรื่องเดียวกันนี้ ยังพบว่าสตรีที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร
นั้น เป็นพวกที่มีงานทำอยู่แล้วก่อนที่จะย้ายเข้ามา มากกว่าพวกที่ไม่ได้ทำงาน² ซึ่งงาน
ที่ทำส่วนใหญ่ยังคงเป็นงานคานการเกษตร เมื่อย้ายเข้ามาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร
แล้ว จำนวนผู้ที่ยังมีงานทำอยู่จึงลดลงไป ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ยังหางานไม่ได้
ซึ่งต้องรอโอกาสที่จะมีงานทำต่อไปอีก

ระยะเวลาหลังจากที่ย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตกรุงเทพมหานคร จึงอาจ
ยังผลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีได้เช่นกัน ผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ
มหานครนานกว่า น่าจะมีโอกาสในการหางานทำ และโอกาสใ้ทำงานทำมากกว่าผู้ที่
เพิ่งย้ายหรือย้ายเข้ามาไม่นานนัก โดยเปรียบเทียบ

การศึกษา³ พบว่าระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน มีความสัมพันธ์กับอัตราการ
เข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว กล่าวคือ สตรีที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตกรุงเทพ
มหานครไม่นาน จะมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำกว่าสตรีที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานนานกว่า
(ดังแสดงในตารางที่ 7) เช่น สตรีกลุ่มที่ย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร
เพียงระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี จะมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเพียง 28.9 แคดา

¹สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี, การสำรวจการย้ายถิ่นของ
ประชากร พ.ศ. 2517 : กรุงเทพมหานคร หน้า 7.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

ระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานนานเป็น 2 - 3 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะเพิ่มเป็น 33.0 และระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานนานเป็น 10 - 19 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะเพิ่มเป็น 34.5 แม้ว่าระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานจะทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีแตกต่างกันบ้าง แต่ไม่ชัดเจนนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสตรีที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครใหม่ ๆ นั้น ส่วนหนึ่งอาจเป็นผู้ที่ทำงานอยู่แล้ว เพียงแต่เปลี่ยนสถานที่ทำงานจากต่างจังหวัดมาเป็นเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น และมีสตรีบางส่วนเท่านั้นที่ย้ายเข้ามาในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อการหางานทำ และยังไม่ไ้ทำงาน

เมื่อเอาถิ่นที่เกิดของสตรีมาพิจารณาช่วย โดยแบ่งเป็นภาคต่าง ๆ รวมทั้งต่างประเทศ คือ ประเทศจีน พบว่า สตรีที่เกิดในเขตกรุงเทพมหานครเอง มีจำนวนสูงที่สุด คือ 706 คน รองลงไปคือ สตรีที่เกิดในภาคกลาง มีจำนวน 498 คน ต่ำสุดคือ ภาคใต้ มีเพียง 30 คน และเป็นที่น่าสนใจว่า สตรีที่สมรสแล้วในเขตกรุงเทพมหานคร ที่อพยพมาจากประเทศจีน คือเกิดในประเทศจีน มีจำนวนถึง 236 คน ส่วนอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีเมื่อจำแนกตามถิ่นที่เกิดแล้ว ก็พบว่าสตรีที่เกิดในเขตกรุงเทพมหานครเอง มีอัตราการเข้าร่วมงานสูงที่สุด คือ ร้อยละ 39.8 รองลงไปคืออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่เกิดในภาคกลาง ภาคใต้ ประเทศจีน ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีอัตราการเข้าร่วมงานเท่ากับ 37.3, 36.7, 33.1, 32.1 และ 15.9 ตามลำดับ เป็นที่น่าสนใจว่า สตรีที่เกิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำที่สุด และมีความแตกต่างจากสตรีที่เกิดในภาคอื่น ๆ มากจนเห็นเด่นชัด แม้ว่าจำนวนสตรีที่ย้ายถิ่นมาจากภาคนี้ สูงกว่าภาคเหนือและภาคใต้ก็ตาม อาจอธิบายได้ว่า สตรีที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ส่วนใหญ่เป็นสตรีกลุ่มที่มีการศึกษาน้อย เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นนับว่าเป็นภาคที่มีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม คอยกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศ ระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยก็ไม่สูงนัก ทำให้โอกาสของการที่จะทำงานยอมจะต่ำ และอีกประการหนึ่งอาจเป็นไปได้ว่า ลักษณะทางประชากรของ

สตรีภาคนี้ ก็มีภาวะเจริญพันธุ์สูง จากการศึกษาวิจัยก็พบลักษณะดังกล่าว โดยสรุปแล้ว ตารางที่ 7 นี้ แสดงให้เห็นว่า สตรีที่มีระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานครนานกว่า มีแนวโน้มว่าจะมีอัตราของการเข้าร่วมแรงงานสูงกว่า สตรีที่มีระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานครสั้นกว่า และเมื่อพิจารณาถึงถิ่นที่เกิด ก็พบว่าสตรีที่เกิดในเขตกรุงเทพมหานครเอง มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุด ซึ่งมีอัตราใกล้เคียงกับสตรีที่เกิดในภาคกลางและภาคใต้ ส่วนสตรีที่เกิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำที่สุด และต่ำกว่าภาคอื่น ๆ มาก

ตารางที่ 7 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมัครแล้ว จำแนกตามระยะเวลา
การตั้งถิ่นฐานและถิ่นที่เกิดของสตรี

ถิ่นที่เกิด ของสตรี	ระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานในเขต กทม.					รวม
	0-1 ปี	2-3 ปี	4-9 ปี	10-19 ปี	20 + ปี	
ภาคกลาง	32.4 (37)	42.5 (40)	34.5 (113)	33.5 (188)	45.8 (120)	37.3 (498)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	14.3 (14)	5.3 (19)	13.3 (45)	23.5 (34)	21.4 (14)	15.9 (126)
ภาคเหนือ	28.6 (14)	*ก (4)	34.8 (23)	29.0 (31)	44.4 (9)	32.1 (81)
ภาคใต้	*ก (5)	*ก (3)	33.3 (9)	*ก (3)	50.0 (10)	36.7 (30)
กรุงเทพมหานคร	33.3 (21)	40.0 (30)	38.2 (89)	38.7 (124)	40.7 (442)	39.8 (706)
ประเทศจีน	*ก (4)	*ก (3)	38.7 (31)	43.6 (39)	29.6 (159)	33.1 (236)
อื่น ๆ, ไม่ทราบ	*ก (2)	*ก (1)	0.0 (6)	*ก (4)	30.0 (10)	17.4 (23)
รวม	28.9 (97)	33.0 (100)	32.3 (316)	34.5 (423)	38.9 (764)	35.6 (1700)

* ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

ในการพิจารณาระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานในเขตกรุงเทพมหานครของสตรี ไคพบแนวโน้มว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จะสูงขึ้นตามระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน เพื่อให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น ไคนำเอาระดับการศึกษาของสตรีมาพิจารณาร่วมด้วย เพื่อดูว่าในระดับการศึกษาที่เท่า ๆ กัน แต่ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานต่างกัน อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะแตกต่างกันเพียงใด ผลปรากฏว่าในกลุ่มสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีแบบแผนการเข้าร่วมแรงงานเด่นชัดที่สุด (ดังแสดงในตารางที่ 8) กล่าวคือ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะสูงขึ้นตามระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐาน เช่น สตรีที่มีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานไม่เกิน 1 ปี มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานร้อยละ 19.4 และเมื่อระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานเพิ่มเป็น 4 - 9 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะเพิ่มสูงเป็นร้อยละ 25.3 อาจอธิบายได้ว่า สตรีกลุ่มนี้เป็นสตรีกลุ่มที่สำคัญ และมีจำนวนมากที่สุด การอพยพเข้ามาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นการอพยพเข้ามาเพื่อการทำงานและติดตามครอบครัวมาเป็นส่วนใหญ่ ระยะเวลาจึงอาจมีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมแรงงานของสตรีได้มาก

ส่วนสตรีกลุ่มที่มีการศึกษาระดับสูง ๆ เช่น ระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยนั้น จะเห็นว่า ส่วนใหญ่จะมีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานสูงกว่า 4 ปีขึ้นไป และจะมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุด เมื่อระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานสูงมาก ๆ สตรีกลุ่มนี้บางส่วนอาจย้ายถิ่นเข้ามาเพื่อการศึกษาในระดับสูง ๆ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจึงได้ทำงานและตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครเลย

อาจกล่าวได้ว่า ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานมีอิทธิพลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีอยู่มาก และจะเห็นชัดเจนในกลุ่มสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นสตรีกลุ่มใหญ่ของประเทศ

เมื่อนำเอาอายุของสตรีมาพิจารณาร่วมกับระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานแล้ว (ดังแสดงในตารางที่ 9) ผลแสดงให้เห็นว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีมีแบบแผนเปลี่ยนไปในขณะที่พิจารณาจากระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานเพียงอย่างเดียว

ตารางที่ 8 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามระยะเวลา
การตั้งถิ่นฐานในเขตกรุงเทพมหานครและระดับการศึกษาของสตรี

ระดับการศึกษา ของสตรี	ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานในเขต กทม.					รวม
	0-1 ปี	2-3 ปี	4-9 ปี	10-19 ปี	20 + ปี	
ไม่ได้รับการศึกษา	28.6 (14)	23.5 (17)	43.0 (93)	39.2 (102)	37.5 (267)	38.1 (493)
ประถมศึกษา	19.4 (62)	25.0 (64)	25.3 (170)	28.8 (267)	36.9 (333)	30.2 (896)
มัธยมศึกษา	41.4 (12)	68.4 (19)	26.3 (38)	50.0 (38)	49.5 (91)	46.5 (198)
อุดมศึกษา	100.0 (1)	- (-)	100.0 (6)	*ก (5)	91.7 (12)	96.6 (29)
ไม่ทราบ	*ก (3)	- (-)	33.3 (9)	45.5 (11)	29.5 (61)	32.1 (84)
รวม	28.9 (97)	33.0 (100)	32.3 (316)	34.5 (423)	38.9 (764)	35.6 (1700)

* ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

เช่น ในกลุ่มสตรีที่มีอายุน้อยที่สุด พบว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะลดลงเมื่อระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานเพิ่มสูงขึ้นเห็นได้จาก เมื่อระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานไม่เกิน 1 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะสูงที่สุดคือร้อยละ 21.2 และอัตรานี้จะลดลงในขณะที่ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานเพิ่มสูงขึ้น เมื่อระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานเกินกว่า 20 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะลดลงเหลือเพียง ร้อยละ 13.9 อาจอธิบายได้ว่าสตรีกลุ่มนี้มีอายุน้อยที่สุด การย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครนั้น อาจเป็นระยะในวัยเด็ก เป็นการย้ายติดตามครอบครัวมาเป็นส่วนใหญ่ มิใช่เป็นการย้ายถิ่นด้วยเหตุผลทางงาน เศรษฐกิจ ทำให้สตรีกลุ่มที่มีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานนานกว่า มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำกว่า และการที่สตรีกลุ่มที่มีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานสั้นกว่า มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงกว่า อาจเป็นเพราะสตรีกลุ่มนี้ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ด้วยเหตุผลงาน เศรษฐกิจโดยตรง เนื่องจากอยู่ในวัยหนุ่มสาว มิใช่การย้ายถิ่นด้วยเหตุผลงาน การติดตามครอบครัวมาเท่านั้น

ส่วนสตรีกลุ่มอายุ 35 - 44 ปีซึ่งจัดว่า เป็นวัยที่มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุดนั้น พบว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีแตกต่างกันไม่มากนัก เมื่อพิจารณาคตามระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน กล่าวคือ สตรีที่มีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานเกินกว่า 20 ปี มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานร้อยละ 44.0 ซึ่งเป็นอัตราที่สูงที่สุด และอัตราการเข้าร่วมแรงงานที่ต่ำที่สุด เท่ากับร้อยละ 36.0 เป็นของกลุ่มสตรีที่มีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานเพียง 2 - 3 ปี อาจอธิบายได้ว่าสตรีกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้มีงานทำอยู่แล้ว การย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานครนั้น อาจมิใช่ด้วยเหตุผลงาน เศรษฐกิจ อาจเป็นการย้ายถิ่นด้วยเหตุผลอื่น ๆ เช่น การเปลี่ยนสถานที่ทำงาน หรือการติดตามครอบครัว มากกว่า

โดยสรุปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า อายุของสตรีมีอิทธิพลเหนือระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานสตรีที่มีอายุมาก แต่มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูง แม้ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานในเขตกรุงเทพมหานครจะน้อยก็ตาม

ตารางที่ 9 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามระยะเวลา
การตั้งถิ่นฐานและอายุของสตรี

อายุของสตรี	ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานในเขต กทม.					รวม
	0-1 ปี	2-3 ปี	4-9 ปี	10-19 ปี	20 + ปี	
15-24 ปี	21.2 (33)	20.0 (30)	16.7 (48)	17.4 (23)	13.9 (36)	17.6 (170)
25-34 ปี	30.8 (39)	47.1 (34)	33.6 (149)	31.0 (155)	35.9 (170)	34.2 (547)
35-44 ปี	41.2 (17)	36.0 (25)	38.4 (73)	41.8 (184)	44.0 (273)	42.1 (572)
45-60 ปี	25.0 (8)	18.2 (11)	34.8 (46)	27.9 (61)	38.9 (285)	36.0 (411)
รวม	28.9 (97)	33.0 (100)	32.3 (316)	34.5 (423)	38.9 (754)	35.6 (1700)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

ได้นำเอาอายุของบุตรคนเล็ก จำนวนบุตรเกิดรอด จำนวนบุตรที่มีชีวิตและ จำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังอาศัยอยู่กับสตรี มาพิจารณาพร้อมกับระยะเวลาการ ตั้งถิ่นฐาน ไม่พบว่าปัจจัยดังกล่าวทำให้แบบแผนการเขารวมแรงงานของสตรี เมื่อ พิจารณาจากระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานด้านเดียวเปลี่ยนแปลงไป (ดูภาคผนวกตารางที่ 17ผ., 18ผ., 19ผ. หน้า 151, 152, 153)

ผลของการศึกษาจากตารางที่ 7 ได้พบว่าสตรีที่เกิดในเขตกรุงเทพมหานคร มีอัตราการเขารวมแรงงานสูงที่สุด และสตรีที่เกิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตรา การเขารวมแรงงานต่ำที่สุด ในตารางที่ 10 ได้นำเอาระดับการศึกษาของสตรีมา พิจารณาร่วมกับถิ่นที่เกิดด้วย เพื่อควาในระดับการศึกษาที่เท่า ๆ กันนั้น ยังจะพบ แบบแผนเช่นเดิมอยู่หรือไม่ ผลปรากฏว่าในกลุ่มสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งนับว่าเป็นสตรีกลุ่มใหญ่ที่สุด ยังพบแบบแผนเช่นเดิม กล่าวคือ อัตราการเขารวม แรงงานของสตรีที่เกิดในเขตกรุงเทพมหานคร ยังคงสูงที่สุด คือ ร้อยละ 47.6 ซึ่ง สูงกว่าอัตราการเขารวมแรงงานของสตรีที่เกิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกว่า 4 เท่า คือมีเพียงร้อยละ 10.9 เท่านั้น อาจเป็นผลมาจากความแตกต่างด้านสภาพทาง เศรษฐกิจและสังคม ระหว่างเมืองหลวงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ส่วนสตรีที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้น นั้น พบว่า สตรีที่เกิดในภาคกลาง มีอัตราการเขารวมแรงงานสูงที่สุด คือร้อยละ 55.0 แตกต่างจากอัตราการเขารวม แรงงานของสตรีที่เกิดในเขตกรุงเทพมหานครไม่มากนัก ที่เป็นเช่นนี้อาจอธิบาย ได้ว่า สตรีที่เกิดในภาคกลางนั้นมีอัตราการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานครสูงกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศ และมีระดับการศึกษาใกล้เคียงกับเขตกรุงเทพมหานคร โอกาสของการ ทำงานจึงนับว่าใกล้เคียงกับสตรีที่เกิดในเขตกรุงเทพมหานครมาก ส่วนสตรีที่เกิดใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ก็ยังมีอัตราการเขารวมแรงงานต่ำกว่าภาคอื่น ๆ อีก แต่มีอัตราสูงกว่ากลุ่มสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการ ที่มีระดับการศึกษาที่สูงกว่า ทำให้มีโอกาสในการทำงานสูงกว่า

ตารางที่ 10 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามถิ่นที่เกิด และระดับการศึกษาของสตรี

ระดับการศึกษา ของสตรี	ถิ่นที่เกิดของสตรี							รวม
	ภาค กลาง	ภาค ตะวันออก เฉียงเหนือ	ภาค เหนือ	ภาค ใต้	กรุงเทพ มหานคร	จีน	อื่น ๆ ไม่ทราบ	
ไม่ได้รับการ ศึกษา	50.0 (90)	27.3 (11)	50.0 (12)	*ก (5)	39.6 (128)	31.0 (187)	33.3 (6)	38.1 (493)
ประถมศึกษา	30.9 (350)	10.9 (92)	30.6 (49)	18.8 (16)	34.6 (361)	47.6 (21)	0.0 (7)	30.2 (896)
มัธยมศึกษา	55.0 (40)	28.6 (21)	0.0 (13)	*ก (5)	52.2 (115)	*ก (2)	*ก (2)	46.5 (198)
อุดมศึกษา	100.0 (8)	*ก (1)	*ก (4)	*ก (3)	92.3 (13)	-	-	96.6 (29)
ไม่ทราบ	30.0 (10)	*ก (1)	*ก (3)	*ก (1)	34.3 (35)	34.6 (26)	25.0 (8)	32.1 (84)
รวม	37.3 (498)	15.9 (126)	32.1 (81)	36.7 (30)	39.8 (706)	33.1 (236)	17.4 (23)	35.6 (1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

จากตารางที่ 10 อาจสรุปได้ว่า ในเกือบทุกระดับการศึกษาของสตรี กลุ่มสตรีที่เกิดในเขตกรุงเทพมหานครนั้น ยังมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุด และสตรีที่เกิดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำที่สุด

เมื่อนำเอาอายุของสตรี อายุของบุตรคนเล็ก จำนวนบุตรที่มีชีวิต จำนวนบุตรเกิดรอด และจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปี ที่ยังอาศัยอยู่กับสตรี มาพิจารณารวมกับถิ่นที่เกิดของสตรี ผลก็ยิ่งปรากฏเด่นชัด กล่าวคือ ปัจจัยดังกล่าวมิได้ทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่มีถิ่นที่เกิดในภาคต่าง ๆ แตกต่างไปจากเดิมมากนัก สตรีที่เกิดในเขตกรุงเทพมหานครยังนับว่ามีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุดอยู่ (ดูภาคผนวกตารางที่ 21ผ., 22ผ., 23ผ., 24ผ. และ 25ผ. หน้า 155, 156, 157, 158 และ 159)

ปัจจัยทางประชากร

ปัจจัยทางประชากรที่จะนำมาศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ อายุของสตรี อายุของบุตรคนเล็ก จำนวนบุตรเกิดรอด จำนวนบุตรที่ยังมีชีวิต และจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปี ที่ยังอาศัยอยู่กับสตรี ปัจจัยดังกล่าวอาจยังผลต่อการทำงานของผู้หญิงได้เช่นกัน และปัจจัยตัวใดจะมีอิทธิพลมากหรือน้อยนั้น จะได้พิจารณากันอย่างละเอียดต่อไป

1. อายุของสตรี จากผลการศึกษาโดยทั่วไป พบว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี จะแตกต่างกัน ตามความแตกต่างด้านอายุของสตรี แต่ในประเทศเกษตรกรรม อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี ช่วงอายุ 15 - 30 ปี กลับไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งอาจอธิบายได้ว่า สตรีที่ทำงานส่วนใหญ่ทำงานในธุรกิจของครอบครัว คือช่วยครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้างตอบแทนเป็นตัวเงิน และกินอยู่กับทางครอบครัว ถึงแม้ว่าสตรีจะแต่งงานและมีบุตร ก็ยังสามารถทำงานต่อไปได้ เพราะงานที่ทำนั้น

เป็นงานในครอบครัวและไม่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการมีบุตร¹

จากตารางที่ 11 พบว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว ในช่วงอายุ 35 - 44 ปี สูงที่สุด คือ ร้อยละ 37.4 ค่าสุดเป็นอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีช่วงอายุ 15 - 24 ปี ซึ่งมีร้อยละ 17.6 เมื่อเปรียบเทียบกันในทุกกลุ่มอายุ จะพบว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าจากช่วงอายุ 15 - 24 ปี คือ ร้อยละ 17.6 เป็นร้อยละ 34.2 ในช่วงอายุ 25 - 34 ปี อัตรานี้จะเพิ่มขึ้นเล็กน้อย เป็น 37.4 ในช่วงอายุ 35 - 44 ปี หลังจากนั้น อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะลดลงอีกเล็กน้อย เมื่ออายุสูงกวานั้น ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่าในกลุ่มสตรีอายุน้อย ๆ ภายหลังจากการสมรสใหม่ ๆ เมื่อมีบุตร สตรียอมมีภาระในการเลี้ยงดูบุตร สตรีส่วนหนึ่งจึงต้องออกจากงานภายหลังจากการสมรส เมื่อสตรีอายุสูงขึ้น และอายุของบุตรสูงขึ้น ภาระในการเลี้ยงดูบุตรยอมลดลง เพราะบุตรเริ่มเข้าศึกษาในโรงเรียนแล้ว ขณะเดียวกัน ความต้องการทางการเงินมีเพิ่มขึ้น จึงเป็นแรงผลักดันอีกส่วนหนึ่ง ให้สตรีต้องเข้าทำงานเพื่อหารายได้สนับสนุนครอบครัวด้วย สตรีจึงกลับไปทำงานอีกครั้งหนึ่ง และเมื่อสตรีมีอายุสูงขึ้นถึงช่วง 35 - 44 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่อยู่ในตอนปลายของวัยเจริญพันธุ์แล้ว และบุตรก็อายุสูงมากพอที่จะช่วยตัวเองได้บ้างแล้ว ภาระของสตรีในการเลี้ยงดูบุตรจึงลดน้อยลงมาก สตรีส่วนใหญ่จึงสามารถกลับไปทำงานได้อีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นอัตราการเข้าร่วมแรงงานก็จะเริ่มลดลง อาจอธิบายได้ว่า เป็นภาวะทางร่างกายที่หย่อนสมรรถภาพในการทำงานลง และ ความจำเป็นทางคานเศรษฐกิจของครอบครัวอาจมีน้อยลง สตรีบางส่วนจึงเลิกทำงาน หรืออาจเป็นเพราะสตรีบางส่วนได้สะสมเงินทองมาพอเพียง บุตรก็อายุสูงขึ้นและสำเร็จการศึกษาบ้างแล้ว ทั้งยังมีส่วนในการหารายได้มาจุนเจือครอบครัวเพิ่มขึ้นแล้ว

¹นิพนธ์ เทพวัลย์, ประชากรศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 263.

เมื่อนำเอาจำนวนบุตรที่มีชีวิตเข้ามาพิจารณากวแล้ว จะพบว่า ส่วนใหญ่แล้ว อายุของสตรียังมีผลทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี มีแบบแผนเช่นเดิม กล่าวคือ กลุ่มสตรีที่มีอายุ 35 - 44 ปี ยังคงมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุด และสตรีกลุ่มอายุ 15 - 24 ปี มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำที่สุด แต่ในกลุ่มสตรีที่ไม่มีบุตรที่มีชีวิตเลย พบแบบแผนที่แตกต่างไป กล่าวคือ พบว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีกลุ่มอายุ 45 - 60 ปี สูงที่สุด แต่ไม่เด่นชัดนัก (มีจำนวนตัวอย่างเพียง 7 รายเท่านั้น) ส่วนกลุ่มสตรีอายุน้อยที่สุด คือ 15 - 24 ปี กลับมิใช่เป็นกลุ่มที่มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำสุด แต่มีอัตราสูงถึงร้อยละ 29.7 ซึ่งสูงกว่า สตรีกลุ่มอายุเดียวกันแต่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิต 1 - 2 คนขึ้นไปมาก อาจเป็นเพราะสตรีกลุ่มนี้ไม่มีบุตรที่มีชีวิตเลย แม้อายุจะยังน้อย เพิ่งเริ่มชีวิตสมรสมาไม่นานก็ตาม ภาระในการมีบุตรจึงยังไม่มีเลย ทำให้สตรีกลุ่มนี้สามารถเข้าร่วมแรงงานได้เต็มที่ สตรีบางส่วนที่เคยทำงานก่อนการสมรสก็ไม่ต้องหยุดงานภายหลังการสมรส

สรุปได้ว่า จากตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่า อายุของสตรีมีผลทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีแตกต่างกัน โดยกลุ่มสตรีอายุน้อย ๆ มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำ เมื่ออายุสูงขึ้น อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะเพิ่มขึ้น และในช่วงอายุท้าย ๆ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะเริ่มลดลงอีกครั้งหนึ่ง

ตารางที่ 11 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามอายุของสตรีและจำนวนบุตรที่มีชีวิต

จำนวนบุตร ที่มีชีวิต	อายุของสตรี				รวม
	15-24 ปี	25-34 ปี	35-44 ปี	45-60 ปี	
ไม่มีบุตร	29.7 (37)	55.0 (20)	27.3 (11)	85.7 (7)	41.3 (75)
1-2 คน	19.5 (82)	40.4 (183)	47.7 (107)	37.5 (72)	37.8 (444)
3-4 คน	3.1 (32)	25.5 (200)	40.8 (147)	30.5 (95)	29.7 (474)
5-6 คน	*ก (3)	36.6 (82)	45.6 (160)	26.8 (97)	38.0 (342)
7 + คน	*ก (1)	24.0 (25)	38.0 (121)	43.5 (115)	38.9 (262)
ไม่ทราบ	6.7 (15)	40.5 (37)	30.8 (26)	40.0 (25)	33.0 (103)
รวม	17.6 (170)	34.2 (547)	37.4 (572)	36.0 (411)	35.6 (1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บแสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

ในตารางที่ 12 ให้นำเอาอาชีพของสามีมาเป็นตัวแปรคุมเพื่อดูว่าในขณะที่สตรีซึ่งสามีประกอบอาชีพกลุ่มเดียวกัน อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี จะยังเปลี่ยนแปลงไปตามอายุของสตรีหรือไม่ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ในเกือบทุกกลุ่มอาชีพของสามี แบบแผนการเข้าร่วมแรงงานของสตรียังเป็นทำนองเดียวกันกับที่ได้อศึกษามาแล้ว กล่าวคือ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะต่ำในช่วงอายุน้อย ๆ และจะสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ จนสูงที่สุดในช่วงอายุกลาง ๆ จากนั้นอัตราจึงเริ่มลดลงในช่วงอายุท้าย ๆ แต่ในครั้งนี้อธิบายว่า ในกลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพด้านการขนส่งและการบริการ ซึ่งจัดว่าเป็นอาชีพที่ขึ้นตรงกับเศรษฐกิจของครอบครัวที่ไม่มั่นคง อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะต่ำมากในกลุ่มอายุน้อย ๆ และจะสูงขึ้นอย่างมากในช่วงอายุต่อมา จนกระทั่งสูงที่สุดในช่วงอายุสุดท้าย อาจจะอธิบายได้ว่า การที่อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สามีประกอบอาชีพทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว ไม่ค่อยต่ำลงในช่วงอายุ 45 - 60 ปีนั้น เป็นเพราะสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวซึ่งไม่สู้ดีของสตรีทั้ง 2 กลุ่มนั้น โอกาสที่สตรีจะหยุดทำงานเมื่ออายุถึงเกณฑ์ดังกล่าวเหมือนสตรีที่ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีกว่า ย่อมน้อยกว่าสตรีเหล่านั้นจึงจำเป็นต้องทำงานต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าสภาพทางร่างกายจะไม่เอื้ออำนวยให้เท่านั้น จึงจะหยุดทำงาน

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า อายุของสตรีทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานแตกต่างกัน โดยอัตราการเข้าร่วมแรงงานจะต่ำในกลุ่มอายุน้อย ๆ แล้วสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ จนสูงที่สุดในกลุ่มอายุกลาง ๆ และเริ่มลดลงในกลุ่มอายุท้าย ๆ แต่บางครั้งความจำเป็นด้านเศรษฐกิจของครอบครัวก็มีอิทธิพลเหนืออายุ ทำให้สตรีบางส่วนต้องทำงานต่อไปจนตลอดอายุ หรือจนกว่าสภาพทางร่างกายจะไม่เอื้ออำนวยให้

เพื่อให้เห็นรายละเอียดมากยิ่งขึ้น ให้นำเอาจำนวนบุตรที่อายุต่ำกว่า 10 ปีซึ่งยังคงอาศัยอยู่กับสตรีมาร่วมพิจารณาพร้อมกับอายุของสตรีด้วย (ดังแสดงในตารางที่ 13) เพื่อดูว่าในขณะที่สตรีมีจำนวนบุตรในเกณฑ์อายุดังกล่าวเท่า ๆ กัน ซึ่งอาจชี้ให้เห็นว่า สตรีอาจมีภาระที่เกี่ยวกับบุตรที่ใกล้เคียงกัน อายุของสตรีจะยังคง

ตารางที่ 12 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามอายุของสตรีและอาชีพของสามี

อาชีพของสามี	อายุของสตรี				รวม
	15-24 ปี	25-34 ปี	35-44 ปี	45-60 ปี	
วิชาชีพ	17.1 (35)	33.0 (179)	35.6 (188)	30.2 (96)	32.3 (498)
ค้าขาย	25.2 (32)	39.1 (110)	51.6 (124)	51.3 (78)	45.1 (344)
ขนส่ง	0.0 (17)	26.8 (41)	37.9 (29)	54.5 (11)	28.6 (98)
ช่าง/กรรมกร	23.1 (39)	30.9 (110)	34.1 (132)	29.6 (81)	30.9 (362)
บริการ	10.5 (38)	32.2 (87)	43.3 (60)	44.4 (45)	33.9 (230)
ไม่ทำงาน	28.6 (7)	63.2 (19)	71.8 (39)	28.6 (98)	42.9 (163)
ไม่ทราบ	* ก (2)	* ก (1)	- -	* ก (2)	* ก (5)
รวม	17.6 (170)	34.2 (547)	42.1 (572)	36.0 (411)	35.6 (1700)

* ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

มีอิทธิพลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานมากขึ้น หรือลดลงเพียงใด ผลการศึกษาพบว่า ในกลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปี 1-2 และ 3-4 คน แบบแผนในการเข้าร่วมแรงงานของสตรี ทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว มีลักษณะที่แตกต่างไปจากเมื่อพิจารณาจากอายุของสตรีเพียงคนเดียว กล่าวคือ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะเพิ่มสูงขึ้นตามอายุของสตรี โดยจะมองเห็นได้ชัดเจนในกลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปี 1-2 คน ซึ่งอัตราการเข้าร่วมแรงงานจะเพิ่มสูงขึ้นเมื่ออายุของสตรีมากขึ้น จนกระทั่งสตรีมีอายุถึงช่วง 45 - 60 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะสูงที่สุด คือ ร้อยละ 42.1 อาจอธิบายได้ว่า แม่สตรีเหล่านี้จะมีอายุมากแล้วก็ตาม แต่ยังมีบุตรที่อายุน้อย ๆ อยู่ ซึ่งอาจทำให้เป็นภาระคานเศรษฐกิจได้มาก เพราะค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตร เช่น การให้การศึกษา ขอมยังคงมีอยู่มาก สตรีบางส่วนจึงยังคงต้องทำงานต่อไป ภาระในการเอาใจใส่เลี้ยงดูบุตรอาจลดน้อยลงไปแล้ว เพราะบุตรเหล่านั้นอาจถึงวัยเข้าโรงเรียนได้แล้วเป็นส่วนใหญ่ สตรีจึงสามารถทำงานได้โดยสะดวก อันมีผลทำให้สตรียังคงต้องทำงานต่อไป

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า แม่อายุของสตรีจะมีอิทธิพลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีอยู่มาก แต่บางครั้งความจำเป็นทางคานเศรษฐกิจมีเหนือกว่า ทำให้สตรีต้องอยู่ในแรงงานตลอดไป จนกว่าความบีบคั้นคานเศรษฐกิจจะลดน้อยลง แม้อายุจะสูงมากก็ตาม

เมื่อนำเอาจำนวนบุตรเกิดรอด อายุของบุตรคนเล็ก ระดับการศึกษาของสตรี และถิ่นที่เกิดของสตรี มาพิจารณาพร้อมกับอายุของสตรี ได้พบว่า ปัจจัยดังกล่าวเหล่านั้นมิได้ทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี มีแบบแผนแตกต่างออกไปแต่ประการใด จากที่ไคศึกษามาแล้ว (ดูภาคผนวกตารางที่ 26ผ., 27ผ., 28ผ. และ 29ผ. หน้า 160, 161, 162 และ 163)

ตารางที่ 13 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามอายุของสตรีและจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังอาศัยอยู่กับสตรี

จำนวนบุตรอายุ ต่ำกว่า 10 ปี	อายุของสตรี				รวม
	15-24 ปี	25-34 ปี	35-44 ปี	45-60 ปี	
ไม่มีบุตร	24.6 (61)	52.5 (101)	46.3 (259)	34.6 (324)	40.3 (745)
1 - 2 คน	17.7 (79)	34.4 (253)	39.4 (203)	42.1 (76)	34.9 (611)
3 - 4 คน	3.3 (30)	23.7 (173)	36.1 (97)	36.4 (11)	26.0 (311)
5 - 6 คน	- -	30.0 (20)	46.2 (13)	- -	36.4 (33)
รวม	17.6 (170)	34.2 (547)	37.4 (572)	36.0 (411)	35.6 (1700)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บแสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

2. จำนวนบุตร จำนวนบุตรนับได้ว่ามีอิทธิพล ที่ก่อให้เกิดความแตกต่างใน อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีไคมาก จากการศึกษาในหลายประเทศ มักพบว่า การมีบุตรมักเป็นอุปสรรคต่อการทำงานของสตรี เช่น ในสหรัฐอเมริกา James A. Sweet พบว่า ร้อยละของสตรีที่ทำงานจะลดลง เมื่อจำนวนบุตรเพิ่มสูงขึ้น กล่าวคือ ในกลุ่มสตรีที่ไม่มีบุตรเลย สตรีจะทำงานร้อยละ 43 เมื่อมีบุตร 1 คน ร้อยละของ สตรีที่ทำงานลดลงเหลือ 33 และเมื่อมีบุตร 3 คน ร้อยละของสตรีที่ทำงานลดลงเหลือ 20¹ เช่นเดียวกันกับในประเทศสวีเดน Murry Gendell พบว่า สตรีที่สมรสแล้ว และยังคงอยู่กับสามี อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะลดลง เมื่อจำนวนบุตรที่ยัง อาศัยอยู่กับสตรีเพิ่มขึ้น²

การศึกษาค้างนี้ ได้นำเอาจำนวนบุตรที่มีชีวิต จำนวนบุตรเกิดรอด และ จำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังอาศัยอยู่กับสตรี มาทำการศึกษา เพื่อดูว่า ปัจจัย ดังกล่าวนั้น ตัวใดมีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมแรงงานของสตรีมากที่สุด อันก่อให้เกิด ความแตกต่างในอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้วในเขตกรุงเทพมหานคร

จากตารางที่ 14 พบว่า จำนวนบุตรที่มีชีวิตมีผลต่ออัตราการเข้าร่วมแรง งานของสตรีอยู่มาก กล่าวคือ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะลดลง เมื่อจำนวน บุตรที่มีชีวิตเพิ่มขึ้น จนกระทั่งบุตรที่มีชีวิตเพิ่มเป็น 5 คน อัตราการเข้าร่วมแรงงาน

¹James A. Sweet, "Family Composition and the Labor Force Activity of American Wives," Demography 7 (May 1970): 197.

²Murry Gendell, "The Influence of Family-building Activity on Women's Rate of Economic Activity," World Population Conference 1965, Vol. 4, p. 286.

ตารางที่ 14 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามจำนวนบุตร
ที่มีชีวิตและอาชีพของสามี

อาชีพของสามี	จำนวนบุตรที่มีชีวิต					ไม่ทราบ	รวม
	ไม่มี	1-2 คน	3-4 คน	5-6 คน	7+ คน		
วิชาชีพ	46.7 (15)	41.6 (161)	25.6 (160)	22.8 (79)	26.5 (49)	44.1 (34)	32.3 (498)
ค้าขาย	52.2 (23)	38.6 (70)	34.2 (73)	57.8 (90)	46.5 (71)	35.3 (17)	45.1 (344)
ขนส่ง	0.0 (6)	11.5 (26)	43.3 (30)	22.2 (18)	70.0 (10)	12.5 (8)	28.6 (98)
ช่าง/กรรมกร	40.0 (10)	31.9 (91)	25.5 (94)	34.2 (76)	35.4 (65)	23.1 (26)	30.9 (362)
บริการ	30.8 (13)	39.3 (61)	24.6 (65)	36.0 (50)	43.3 (30)	27.3 (11)	33.9 (230)
ไม่ทำงาน	50.0 (8)	51.5 (33)	42.3 (52)	40.7 (27)	36.1 (36)	42.9 (7)	42.9 (163)
ไม่ทราบ	- -	*ก (2)	- -	*ก (2)	*ก (1)	- -	*ก (5)
รวม	41.3 (75)	37.8 (444)	29.7 (474)	38.0 (342)	36.9 (262)	33.0 (103)	35.6 (1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

จะเพิ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เห็นได้จากเมื่อสตรีไม่มีบุตรที่มีชีวิตเลย อัตราการเขารวม
 แรงงานจะสูงที่สุด คือ 41.3 เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิต เพิ่มขึ้นเป็น 1 - 2 คน
 อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะลดลงเหลือ 37.8 และเมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิต
 เพิ่มขึ้นเป็น 3 - 4 คน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะลดลงเหลือเพียง 29.7
 แต่อัตราการเขารวมงานจะเพิ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มขึ้น
 5 - 6 คน และ 7 คนหรือมากกว่า ซึ่งอัตราเท่ากับ 38.0 และ 38.9 ตามลำดับ
 ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่า เมื่อสตรีไม่มีบุตรเลยนั้น ย่อมไม่มีภาระในการเลี้ยงดู สตรี
 จึงสามารถทำงานได้เต็มที่ แต่เมื่อมีบุตรแล้วสตรีส่วนหนึ่งต้องหยุดทำงาน เพราะต้อง
 ทำหน้าที่เป็นมารดา เนื่องจากสตรีที่อยู่ในเขตเมืองส่วนใหญ่อยู่ในครอบครัวเดี่ยว
 ไม่มีญาติผู้ใหญ่ช่วยเลี้ยงดูบุตรให้ การจ้างบุคคลอื่นมาเลี้ยงดูบุตรให้ ก็อาจทำได้
 ลำบาก เนื่องจากความจำเป็นด้านเศรษฐกิจ แต่เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มสูงขึ้น
 เป็น 5 คนหรือมากกว่า อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีกลับสูงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง
 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตมากกว่า 5 คนนั้น ส่วนใหญ่จะมีอายุ
 มากแล้ว และบุตรก็โตมากแล้ว สตรีกลุ่มนี้จึงสามารถกลับเข้าทำงานได้อีกครั้งหนึ่ง
 เมื่อนำเอาอาชีพของสามีเข้ามาพิจารณาด้วย พบว่า กลุ่มสตรีที่มีสามีประกอบ
 อาชีพด้านวิชาชีพ ซึ่งถือว่ามีความรู้ทางเศรษฐกิจสูง จำนวนบุตรที่มีชีวิตทำให้เกิดความ
 แตกต่างในอัตราการเขารวมแรงงานของสตรีพอสมควร เช่น สตรีที่ไม่มีบุตรที่มีชีวิต
 เลย อัตราการเขารวมแรงงานเท่ากับ 46.7 มีบุตรที่มีชีวิต 1 - 2 คน อัตราการ
 เขารวมแรงงานเท่ากับ 41.6 อัตรานี้จะลดลงไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเมื่อจำนวน
 บุตรที่มีชีวิตเพิ่มขึ้นเป็น 7 คน หรือมากกว่าอัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะเพิ่ม
 สูงขึ้นเป็น ร้อยละ 26.5 อาจอธิบายได้ว่า เนื่องจากสตรีกลุ่มนี้จัดว่ามีฐานะทาง
 เศรษฐกิจก็เป็นส่วนมาก และระดับการศึกษาก็อาจสูงด้วย ในขณะที่ยังไม่มียุติจึงมี
 อัตราการเขารวมแรงงานสูง และเมื่อเริ่มมีบุตร สตรีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ต้องหยุด
 ทำงานเพื่อมาเลี้ยงดูบุตร สตรีส่วนใหญ่ยังคงทำงานต่อไป อาจเป็นเพราะมีฐานะทาง
 เศรษฐกิจดี จึงสามารถจ้างบุคคลอื่นมาช่วยเลี้ยงดูบุตรของตนได้ แต่เมื่อมีบุตรที่มี

ชีวิตเพิ่มเป็น 3 - 4 และ 5 - 6 คน สตรีบางส่วนต้องออกจากงานเพื่อมาทำหน้าที่ของมารดาอย่างเต็มที่ เนื่องจากภาระเรื่องบุตรเพิ่มมากขึ้น การจ้างบุคคลอื่นมาช่วยเลี้ยงดูบุตรอาจไม่เพียงพออีกต่อไป แต่เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มเป็น 7 คนหรือมากกว่า สตรีบางส่วนก็สามารถกลับไปทำงานได้อีกครั้งหนึ่งเนื่องจากบุตรได้เติบโตกันเป็นส่วนใหญ่แล้ว

ส่วนสตรีกลุ่มที่สามมีประกอบอาชีพคานการขนส่ง ซึ่งนับว่ามีฐานะทางเศรษฐกิจค่าเป็นส่วนใหญ่ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี ก็ยังคงแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เช่น สตรีที่มีบุตรที่มีชีวิต 1 - 2 คน มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเท่ากับ 11.5 และเพิ่มเป็น 43.3 เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มเป็น 3 - 4 คน อัตรานี้จะลดลงเหลือ 22.2 เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเป็น 5 - 6 คน อาจอธิบายได้ว่า การที่สตรีกลุ่มที่สามมีประกอบอาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเพิ่มขึ้นตามจำนวนบุตรที่เพิ่มขึ้น จนกระทั่งจำนวนบุตรเพิ่มเป็น 5 - 6 คน อัตราการเข้าร่วมแรงงาน จึงลดลงนั้น เนื่องจากสตรีกลุ่มนี้โดยทั่วไปแล้วมีการศึกษาอันน้อยโอกาสในการทำงานจึงมีน้อย เมื่อยังไม่มีบุตร หรือมีบุตรจำนวนน้อย ๆ เพียง 1 - 2 คน จึงเห็นว่ายังไม่มีความจำเป็นต้องออกทำงาน เพราะสามีเป็นหัวหน้าเลี้ยงครอบครัวอยู่แล้ว แต่เมื่อมีบุตรมากขึ้นจึงมีความจำเป็นต้องช่วยทำงานเพื่อช่วยเหลือค่าใช้จ่ายของครอบครัวอีกแรงหนึ่ง สตรีกลุ่มนี้จึงต้องออกทำงานมากขึ้น

จากตารางที่ 14 นี้ อาจพอสรุปได้ว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะลดลงในขณะที่จำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มขึ้น จนกระทั่งจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มเป็น 5 คน อัตราการเข้าร่วมแรงงาน ของสตรีจะเพิ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

เพื่อจะดูว่าจำนวนบุตรที่มีชีวิต จะยังมีผลให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่มีระดับการศึกษาที่เท่ากัน แตกต่างกันอยู่หรือไม่ จึงได้นำเอา ระดับการศึกษาของสตรีมาพิจารณาควบคู่กัน (ดังแสดงไว้ในตารางที่ 15) ผลยังปรากฏว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี คงแตกต่างกันตามจำนวนบุตรที่มีชีวิต เช่น สตรีที่มีการ

ตารางที่ 15 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามจำนวนบุตร
ที่มีชีวิตและระดับการศึกษาของสตรี

ระดับการศึกษา ของสตรี	จำนวนบุตรที่มีชีวิต					ไม่ทราบ	รวม
	ไม่มี	1-2 คน	3-4 คน	5-6 คน	7+ คน		
ไม่ได้รับการ ศึกษา	66.7 (9)	41.1 (78)	27.7 (119)	45.2 (135)	37.2 (137)	33.3 (15)	38.1 (493)
ประถมศึกษา	37.7 (53)	27.2 (246)	29.7 (273)	30.2 (162)	41.9 (105)	17.5 (57)	30.2 (896)
มัธยมศึกษา	41.7 (12)	57.5 (87)	27.1 (59)	51.0 (20)	*ก (4)	56.3 (16)	45.6 (198)
อุดมศึกษา	-	100.0 (14)	85.7 (7)	*ก (1)	-	100.0 (7)	96.6 (29)
ไม่ทราบ	*ก (1)	26.3 (19)	31.3 (16)	37.5 (24)	31.3 (16)	37.5 (8)	32.1 (84)
รวม	41.3 (75)	37.8 (444)	29.7 (474)	38.0 (342)	38.9 (262)	33.0 (103)	35.6 (1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีที่ทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจทั้งหมด

ศึกษาระดับประถมศึกษา อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะสูงที่สุด เมื่อสตรีมีบุตรที่มีชีวิต 7 คนขึ้นไป และต่ำสุดเมื่อสตรีมีจำนวนบุตรที่มีชีวิต 1 - 2 คน โดยอัตราการเข้าร่วมแรงงานจะสูงในขณะที่ยังไม่มียุติ เมื่อมีบุตร 1 - 3 คน อัตราจะลดต่ำที่สุดจากนั้นอัตราการเข้าร่วมแรงงานเริ่มค่อย ๆ สูงขึ้น จนกระทั่งสูงที่สุดเมื่อมีบุตรที่มีชีวิต 7 คน หรือมากกว่า แสดงให้เห็นว่า จำนวนบุตรที่มีชีวิตยังคงมีอิทธิพลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี ดังเช่นที่เคยพบมาแล้วของผลการศึกษาก่อนหน้าตารางนี้

โดยสรุปแล้ว สตรีที่มีการศึกษาในทุกระดับโดยทั่วไปแล้ว จำนวนบุตรที่มีชีวิตยังคงมีผลต่อการเข้าร่วมแรงงานของสตรีอย่างมาก สตรีบางส่วนจะหยุดทำงานเมื่อเริ่มมีบุตร และจะกลับเข้าทำงานอีกครั้ง เมื่อบุตรส่วนใหญ่โตหมดแล้ว

เพื่อให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น จึงได้นำเอาอายุของบุตรคนเล็กมาพิจารณาด้วย (ตารางที่ 16) ผลก็ปรากฏว่า กลุ่มสตรีที่มีบุตรคนเล็กอายุน้อยที่สุด คือ อายุไม่เกิน 2 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะต่ำสุด เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเท่ากับ 3-4 คน และจะเพิ่มขึ้นเมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มขึ้นเป็น 5 - 6 คน และ 7 คน หรือมากกว่า ซึ่งมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเท่ากับ 17.5, 27.0 และ 31.7 ตามลำดับ อาจอธิบายได้ว่า เมื่อจำนวนบุตรที่ยังมีชีวิตเท่ากับ 3 - 4 คน และบุตรคนเล็กยังอายุน้อย ๆ อยู่ การระงับการเลี้ยงดูบุตรของสตรีย่อมสูงขึ้น สตรีส่วนหนึ่งจึงต้องหยุดงานเพื่อมาทำหน้าที่มารดาได้เต็มที่ แต่เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มเป็น 7 คน หรือมากกว่า แม่บุตรคนเล็กอายุน้อย แต่บุตรคนอื่น ๆ ที่โตแล้วก็อาจช่วยดูแลองคนเล็ก ๆ ได้บ้าง ทำให้สตรีส่วนหนึ่งสามารถกลับเข้าทำงานได้อีกครั้งหนึ่ง

เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มสตรีที่มีบุตรคนเล็กอายุ 7 - 9 ปี พบว่าอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิต 7 คนหรือมากกว่าสูงที่สุด คือ 48.8 โดยพบว่า เมื่อมีบุตรที่มีชีวิต 1 - 2 คน อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะเท่ากับ 44.7 เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มเป็น 3 - 4 คน อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะลดลงเหลือ 32.8 แต่เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มเป็น 5 - 6 คน อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะเพิ่มขึ้นอีกครั้ง เป็น 37.5 และจะสูงที่สุดเมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิต

ตารางที่ 16 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามจำนวนบุตร
ที่มีชีวิตและอายุของบุตรคนเล็ก

อายุของบุตร คนเล็ก	จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่					ไม่ทราบ	รวม
	ไม่มีบุตร	1-2 คน	3-4 คน	5-6 คน	7+ คน		
0-2 ปี	-	31.7	17.5	27.0	31.7	14.3	26.2
	-	(180)	(143)	(74)	(63)	(14)	(474)
3-4 ปี	-	34.9	30.4	31.4	35.1	*ก	32.6
	-	(43)	(56)	(51)	(37)	(3)	(190)
5-6 ปี	-	45.5	40.8	36.6	33.3	*ก	39.0
	-	(33)	(49)	(41)	(33)	(3)	(159)
7-9 ปี	-	44.7	32.8	37.5	48.8	*ก	40.8
	-	(38)	(64)	(56)	(43)	(5)	(206)
10+ปี/ ไม่มีบุตร	41.3	42.7	35.8	48.3	43.0	33.3	40.8
	(75)	(150)	(162)	(120)	(86)	(78)	(671)
รวม	41.3	51.4	29.7	38.0	38.9	33.0	35.6
	(75)	(444)	(474)	(342)	(262)	(103)	(1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

เพิ่มขึ้นเป็น 7 คนหรือมากกว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เมื่อสตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตเพียง 1 - 2 คนและอายุของบุตรคนเล็กเท่ากับ 7 - 9 ปีนั้น สตรีย่อมจะมีภาระน้อยมากในการเลี้ยงดูบุตร ทั้งนี้เพราะบุตรเข้าโรงเรียนแล้ว แต่เมื่อจำนวนบุตรเพิ่มเป็น 3 - 4 คน แมวอายุของบุตรคนเล็กจะสูงถึงวัยเข้าโรงเรียนแล้วก็ตาม แต่อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีกลับลดลง ทั้งนี้อาจเนื่องจากภาระในการเอาใจใส่เรื่องบุตรเพิ่มขึ้น สตรีบางส่วนจึงต้องออกจากงาน เมื่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตเพิ่มเป็น 5 - 6 คน อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีกลับเพิ่มขึ้น นั่นแสดงว่า สตรีบางส่วนมองเห็นว่า การที่มีบุตรมาก ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูและใ้การศึกษาแก่บุตรยอมสูงขึ้น

โดยสรุปแล้ว จากตารางที่ 16 จำนวนบุตรที่มีชีวิต ยังคงทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีมีความสูงค่าแตกต่างกันอยู่ ไม่ว่าในกลุ่มสตรีที่มีบุตรคนเล็กอายุเท่าใด แต่ความแตกต่างดังกล่าวจะมากกว่า ในกลุ่มสตรีที่มีบุตรคนเล็กอายุน้อยกว่า

เมื่อนำเอาระดับการศึกษาของสามี ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของสตรี ถิ่นที่เกิดและอายุของสตรี มาพิจารณาร่วมกับจำนวนบุตรที่ยังมีชีวิต ได้พบว่า โดยทั่วไปแล้วปัจจัยดังกล่าวเหล่านี้ มิได้ทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี แตกต่างไปจากเมื่อศึกษาเฉพาะจำนวนบุตรที่มีชีวิตแต่เพียงอย่างเดียว กล่าวคือ ไม่ว่าสตรีจะเกิดในภาคใด หรือกลุ่มอายุใด อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีกลุ่มที่ไม่มีบุตรที่มีชีวิตเลยยังคงสูงที่สุด และอัตราจะลดลงเมื่อเริ่มมีบุตร และจะกลับสูงขึ้นอีก เมื่อมีบุตรถึง 5 คน (ดูภาคผนวกตารางที่ 13ผ, 19ผ, 23ผ. และ 30 ผ. หน้า 147, 153, 157 และ 164)

ได้นำเอาจำนวนบุตรเกิดรอด มาศึกษาควย เพื่อควา จะมีอิทธิพลต่อ อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีมากน้อยเพียงใด ผลปรากฏให้เห็นทำนองเดียวกัน กับ เมื่อนำเอาจำนวนบุตรที่มีชีวิตมาศึกษา (ดูภาคผนวก ตารางที่ 31ผ, 32ผ, และ 33ผ, หน้า 155, 166 และ 167) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากจำนวนบุตรเกิด รอดกับจำนวนบุตรที่มีชีวิตมีจำนวนไม่แตกต่างกันมากนัก ควยอัตราการตายของเด็ก ในประเทศไทยลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพมหานคร

เพื่อให้เห็นชัดเจนนยิ่งขึ้น ได้นำเอาจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังคง อาศัยอยู่กับสตรีมาศึกษาควย (ดังแสดงในตารางที่ 17) ทั้งนี้เนื่องจากบุตรจำนวนนี้ ยังมีอายุน้อย นับว่าเป็นภาระของครอบครัวและสตรีอย่างมาก ที่จะต้องให้การเอาใจ ใส่มากยิ่งขึ้นกว่าตอนที่บุตรอายุสูง ๆ กว่านี้ ปรากฏว่าสตรีมีบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีมากที่สุดเท่ากับ 6 คน และเมื่อถึงอัตราการเขารวมแรงงานของสตรี พบว่า มีแบบแผน คล้ายกันกับเมื่อพิจารณาจากจำนวนบุตรที่มีชีวิต กล่าวคือ อัตราการเขารวมแรงงาน ของสตรีจะลดลง เมื่อจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีเพิ่มขึ้น แต่เมื่อจำนวนบุตรเกิด อายุถึงกล่าว เพิ่มเป็น 5 คน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะเพิ่มสูงขึ้นอีกครั้ง หนึ่ง ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อไม่มีบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีเลย สตรีจะเขารวมแรงงาน รอยละ 40.3 เมื่อมีจำนวนบุตรเท่ากับ 1 - 2 คน อัตราการเขารวมแรงงานจะ ลดลงเหลือรอยละ 34.9 และเมื่อจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีเท่ากับ 3 - 4 คน อัตราการเขารวมแรงงานจะลดลงต่ำสุด เหลือเพียงรอยละ 26.0 แต่เมื่อจำนวน บุตรอายุถึงกล่าวเพิ่มเป็น 5 คน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะเพิ่มขึ้นอีก ครั้งเป็น รอยละ 36.4 ทั้งนี้คำอธิบายก็คล้าย ๆ กับเมื่อได้ศึกษาถึงจำนวนบุตร ที่มีชีวิต แต่ในกรณีนี้ จำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังอาศัยอยู่กับสตรี นับว่าเป็น ภาระของสตรีโดยแท้จริง กล่าวคือ ต้องให้ความเอาใจใส่เลี้ยงดู และการให้การ ศึกษาเป็นพิเศษแก่บุตรดังกล่าว จึงทำให้สตรีต้องหยุดทำงานเพื่อมาทำหน้าที่เป็น มารดา หรือต้องกลับเขทำงานเพื่อช่วยหารายได้มาเป็นค่าใช้จ่ายของครอบครัวซึ่ง

ตารางที่ 17 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามจำนวนบุตร
อายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังอาศัยอยู่กับสตรีและอาชีพของสามี

อาชีพของสามี	จำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปี				รวม
	ไม่มี	1-2 คน	3-4 คน	5-6 คน	
วิชาชีพ	33.5 (218)	35.6 (208)	20.9 (67)	*ก (5)	32.3 (498)
ค้าขาย	55.1 (147)	36.5 (115)	37.0 (73)	55.6 (9)	45.1 (344)
ขนส่ง	28.0 (25)	23.5 (34)	33.3 (36)	*ก (3)	28.6 (98)
ช่าง/กรรมกร	33.8 (133)	31.7 (139)	24.4 (78)	33.3 (12)	30.9 (362)
บริการ	44.4 (90)	36.0 (89)	10.4 (48)	*ก (3)	33.9 (230)
ไม่ทำงาน	41.2 (131)	50.0 (24)	42.9 (7)	* ก (1)	42.9 (163)
ไม่ทราบ	*ก (1)	*ก (2)	*ก (2)	- -	*ก (5)
รวม	40.3 (745)	34.9 (611)	26.0 (311)	36.4 (33)	35.6 (1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

เพิ่มขึ้น เมื่อจำนวนบุตรเพิ่มมากขึ้นจนเกินความสามารถของสามีในการหารายได้มา
จนเจือจรรอบครัวแต่เพียงคนเดียว

จึงอาจสรุปได้ว่า เมื่อจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังอาศัยอยู่กับสตรีเพิ่ม
ขึ้นจาก 1 คน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะลดลง แต่เมื่อจำนวนบุตรเกณฑ์
อายุดังกล่าวเพิ่มเป็น 5 คน อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะเพิ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อพิจารณาอาชีพของสามีด้วยแล้ว พบว่าโดยทั่วไปแล้ว ในทุกกลุ่มอาชีพ
ของสามี อัตราการเขารวมแรงงานของสตรียังคงมีแบบแผนเช่นเดิม กล่าวคือ อัตรา
การเขารวมแรงงานยังคงแตกต่างกันตามจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังอาศัยอยู่
กับสตรี

ผลของการศึกษาได้ปรากฏให้เห็นแล้วว่า อายุของสตรีนับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพล
ต่ออัตราการเขารวมแรงงานของสตรีอยู่มาก ในตารางที่ 18 จึงได้นำเอา อายุ
ของสตรีมาเป็นตัวแปรคุม เพื่อจะดูว่า สตรีที่มีอายุเท่า ๆ กัน จำนวนบุตรอายุต่ำกว่า
10 ปีที่ยังอาศัยอยู่กับสตรี จะยังคงมีผลให้อัตราการเขารวมแรงงานของสตรี มีแบบ
แผนแตกต่างกันไปอย่างไรบ้าง ปรากฏว่า เกือบทุกกลุ่มอายุของสตรี ยกเว้นกลุ่มอายุ
45 - 60 ปี จำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปี ยังคงมีผลให้อัตราการเขารวมแรงงาน
ของสตรีมีแบบแผนเช่นเดิม คือ อัตราการเขารวมแรงงานลดลงเมื่อจำนวนบุตรอายุ
ต่ำกว่า 10 ปีที่เพิ่มขึ้น จนกระทั่งมีจำนวนบุตรเท่ากับ 5 คน อัตราการเขารวมแรง
งานจึงสูงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมาดูเฉพาะกลุ่มสตรีที่อายุระหว่าง 45 - 60 ปี พบว่า
สตรีที่ไม่มีบุตรเกณฑ์อายุดังกล่าวเลย มีอัตราการเขารวมแรงงานต่ำที่สุด คือร้อยละ
34.6 มีบุตร 1 - 2 คน อัตราสูงขึ้นเป็นร้อยละ 42.4 และเมื่อจำนวนบุตรเกณฑ์
อายุดังกล่าวเท่ากับ 3 - 4 คน อัตราการเขารวมแรงงานลดลงเหลือร้อยละ 36.4
การที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า สตรีกลุ่มนี้มีอายุมากแล้ว โดยทั่วไปบุตรก็โต
มีอายุเกินกว่า 9 ปีแล้ว สตรีที่ทำงานมานานจนมีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงแล้ว
และบุตรบางคนก็ได้สำเร็จการศึกษา มีงานทำพอจะช่วยเหลือครอบครัวได้บ้างแล้ว

ทำให้สตรีบางส่วนหมดความจำเป็นที่ต้องทำงานต่อไปอีก ส่วนสตรีที่ยังมีบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีอยู่ ภาระทางคานเศรษฐกิจของครอบครัวในการที่ต้องให้การเลี้ยงดูและการให้การศึกษากับบุตรยังคงมีอยู่มาก จึงเป็นผลให้สตรีที่ยังมีบุตรอายุดังกล่าว ต้องทำงานต่อไปอีก แมวอายุจะสูงแล้วก็ตาม

จึงอาจสรุปได้ว่า ในกลุ่มสตรีอายุต่ำกว่า 45 ปี จำนวนบุตรที่อายุต่ำกว่า 10 ปี ที่ยังคงอยู่กับสตรี ยังมีผลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีอยู่มาก

นอกจากนี้ยังได้นำเอา ระดับการศึกษาของสตรีและของสามี ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน และถิ่นที่เกิดของสตรี มาศึกษารวมกับจำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปี ที่ยังอาศัยอยู่กับสตรีด้วย ได้พบผลของความแตกต่างในอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีเช่นเดิม ไม่ว่าระดับการศึกษาของสตรีจะสูงค่าแค่ไหน ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานจะนานเท่าใด และสตรีจะเกิดในภาคใด สตรีที่ไม่มีบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปีเลย ยังคงมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงที่สุด (ดูภาคผนวกตารางที่ 6ผ, 14ผ, 20ผ. และ 25ผ. หน้า 140, 148, 154 และ 159)

ตารางที่ 18 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามจำนวนบุตร
อายุต่ำกว่า 10 ปีที่ยังคงอาศัยอยู่กับสตรีและอายุของสตรี

อายุของสตรี	จำนวนบุตรอายุต่ำกว่า 10 ปี				รวม
	ไม่มี	1-2 คน	3-4 คน	5-6 คน	
15 - 24 ปี	24.6 (61)	17.7 (79)	3.3 (30)	- -	17.6 (170)
25 - 34 ปี	52.5 (101)	34.4 (253)	23.7 (173)	30.0 (20)	34.2 (547)
35 - 44 ปี	46.3 (259)	39.4 (203)	36.1 (97)	46.2 (13)	37.4 (572)
45 - 60 ปี	34.6 (324)	42.1 (76)	36.4 (11)	- -	36.0 (411)
รวม	40.3 (745)	34.9 (611)	26.0 (311)	36.0 (33)	35.6 (1700)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

3. อายุของบุตร จำนวนบุตรนับเป็นภาระของสตรี ที่ต้องให้การเอาใจใส่เลี้ยงดูอบรม ใ้การศึกษา ซึ่งทำให้สตรีบางส่วนต้องออกจากงาน เพื่อทำหน้าที่ของมารดาโดยสมบูรณ์ แต่สตรีบางส่วนก็ยังต้องออกทำงาน เพื่อหารายได้ช่วยหัวหน้าครอบครัว ในการที่ค่าใช้จ่ายของครอบครัวเพิ่มขึ้นเมื่อมีบุตร และบุตรโตจนถึงวัยศึกษาไ้แล้ว แต่เมื่อพิจารณาถึงอายุของบุตรแล้ว ก็จะพบว่ามึผลทำให้สตรีต้องมีภาระในการเอาใจใส่เลี้ยงดูอยู่มาก โดยเฉพาะเมื่ออายุของบุตรยังน้อยมาก การที่จะจ้างคนอื่นมาเลี้ยงบุตรยอมสั้เปลืองค่าใช้จ่าย อันเป็นภาระมากสำหรับครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่สู้ดี อีกประการหนึ่ง บิดามารดาบางคนก็เห็นว่าการจ้างบุคคลอื่นมาเลี้ยงบุตรนั้นยอมไม่สู้ในแง่การเรียนรู้อ่านเขียนที่มีผลต่อบุตรของตน ฉะนั้นสตรีจำนวนไม่น้อยต้องออกจากงานมาเลี้ยงบุตรด้วยตนเอง เมื่อบุตรอายุยังน้อยไม่ถึงวัยที่จะเข้าศึกษาในโรงเรียนได้

จากการศึกษาวิจัยในสหรัฐอเมริกา พบว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่มีบุตรอยู่ในวัยก่อนเข้าโรงเรียน เท่ากับ 23 แต่เมื่อบุตรอายุถึงวัยเข้าโรงเรียนไ้แล้ว อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะเพิ่มขึ้นเป็น 43 แสดงให้เห็นว่าเมื่อบุตรอายุยังน้อยสตรีจึงต้องหยุดทำงานเพื่อมาเลี้ยงบุตร แต่เมื่อบุตรอายุถึงวัยเข้าโรงเรียนไ้แล้ว สตรีก็สามารถกลับเข้าทำงานไ้อีกครั้ง¹

จากตารางที่ 19 พบว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะเพิ่มขึ้นเมื่ออายุของบุตรคนเล็กเพิ่มขึ้น กล่าวคือ เมื่อบุตรคนเล็กอายุ 0 - 2 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี เพียงร้อยละ 26.1 เมื่อบุตรคนเล็กอายุ 3 - 4 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะเพิ่มเป็น 31.9 เมื่อบุตรคนเล็กอายุ 5-6 ปี

¹United States Department of Labor, 1965 Handbook on Women Workers, (Washington: U.S. Government Printing Office, 1966). p. 27.

ตารางที่ 19 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามอายุของบุตร
คนเล็กและระดับการศึกษาของสตรี

ระดับการศึกษา ของสตรี	อายุของบุตรคนเล็ก					รวม
	0-2 ปี	3-4 ปี	5-6 ปี	7-9 ปี	10+ ปี	
ไม่ได้รับการ ศึกษา	34.3 (102)	36.0 (50)	40.4 (47)	40.4 (57)	39.2 (237)	38.1 (493)
ประถมศึกษา	19.5 (287)	23.7 (114)	38.9 (90)	36.0 (114)	38.5 (291)	30.2 (896)
มัธยมศึกษา	35.9 (64)	66.7 (15)	33.3 (15)	57.1 (21)	50.6 (83)	46.5 (198)
อุดมศึกษา	100.0 (6)	*ก (3)	*ก (1)	*ก (5)	100.0 (14)	96.6 (29)
ไม่ทราบ	26.7 (15)	50.0 (8)	33.3 (6)	44.4 (9)	28.3 (46)	32.1 (84)
รวม	26.2 (474)	32.6 (190)	38.9 (159)	40.7 (206)	40.8 (671)	35.6 (1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีเพิ่มสูงเป็น 39.2 และเมื่อบุตรคนเล็กอายุ 7-9 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีเพิ่มขึ้นอีกเล็กน้อยเป็น 40.6 เป็นที่น่าสังเกตว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่มีบุตรอายุ 0 - 2 ปี แตกต่างกับอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่มีบุตรอายุ 3 - 4 ปีอยู่มาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเมื่อบุตรอายุยังน้อยมาก มารดายอมให้การเอาใจใส่มากเป็นพิเศษ แต่พอบุตรอายุ 3 - 4 ปีแล้ว บุตรอาจพอเริ่มช่วยตัวเองได้บ้างแล้ว และบิดามารดาบางส่วนก็ส่งให้บุตรเข้าโรงเรียนอนุบาลกันบ้างแล้ว อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจึงเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก และเมื่อบุตรมีอายุ 5-6 ปี บิดามารดาที่อยู่ในเขตเมือง ส่วนใหญ่จะให้บุตรเข้าโรงเรียนแล้ว เนื่องจากมีโรงเรียนอยู่มาก และเป็นความนิยมของคนในเขตเมืองที่ต้องการให้บุตรของคนใดเข้าโรงเรียนเร็ว ๆ ก่อนเกณฑ์บังคับ ดังนั้น อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี เมื่อบุตรคนเล็กอายุ 5-6 ปี จึงเพิ่มสูงขึ้นมาก เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี เมื่อบุตรคนเล็กอายุ 3-4 ปี และจะเห็นได้ว่าเมื่อบุตรคนเล็กอายุ 7-9 ปี ซึ่งเป็นวัยเข้าเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีกลับเพิ่มเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าบิดามารดานิยมส่งบุตรเข้าเรียนก่อนอายุ 7 ปีกันเป็นส่วนใหญ่นั่นเอง

เมื่อนำเอาการศึกษาของสตรีมาพิจารณาดู พบว่า ในกลุ่มสตรีที่ไม่ได้รับการศึกษา อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีตามอายุของบุตรคนเล็กไม่แตกต่างกันมากนัก คือ สูงสุด เท่ากับ 40.4 เมื่อบุตรอายุ 5-6 และ 7-9 ปี และอัตราการเข้าร่วมของงานต่ำสุดเท่ากับ 34.3 เมื่อบุตรคนเล็กอายุ 0-2 ปี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสตรีที่ไม่ได้รับการศึกษา ส่วนมากจะทำงานในธุรกิจของครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ซึ่งทำให้ไม่ต้องหยุดงานเมื่อมีบุตร และแม่บุตรจะอายุยังน้อยก็ตาม ดังนั้นอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่ไม่ได้รับการศึกษา จึงไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เมื่อพิจารณาค่าอายุของบุตรคนเล็ก ส่วนสตรีที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นนั้น อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะแตกต่างกันอย่างเด่นชัดตามกลุ่มอายุของบุตรคนเล็ก เช่น สตรีที่มีบุตรคนเล็กอายุ 3-4 ปี จะมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงสุด คือ เท่ากับ 66.7

อัตราการทำงานจะต่ำที่สุด เมื่อบุตรคนเล็กอายุ 5-6 ปี ซึ่งมีอัตราการทำงานเท่ากับ 33.3 ในกลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุต่ำสุด คือ 0-2 ปี อัตราการทำงานเท่ากับ 35.9 และเมื่อบุตรอายุ 7-9 ปี อัตราการทำงานจะเท่ากับ 57.1 การที่อัตราการทำงานของสตรีที่มีการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา มีลักษณะขึ้น ๆ ลง ๆ ตามอายุของบุตรคนเล็กนั้น อาจอธิบายได้ว่า สตรีกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี อายุของบุตรจึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาในการทำงานของสตรีมากนัก สตรีส่วนใหญ่จึงสามารถจะทำงานหรือไม่ทำงานก็ได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงภาระในการเลี้ยงดูบุตรมากนัก

เมื่อมาพูดถึงสตรีกลุ่มที่จบชั้นประถมศึกษา จะเห็นว่าอัตราการทำงานจะเป็นแบบแผนพอสมควร กล่าวคือ อัตราการทำงานจะต่ำสุดเมื่อบุตรคนเล็กอายุ 0-2 ปี เมื่ออายุของบุตรคนเล็กเพิ่มขึ้น อัตราการทำงานของสตรีก็จะสูงขึ้น จนกระทั่งอายุของบุตรคนเล็กเท่ากับ 5-6 ปี อัตราการทำงานจะสูงประมาณ 2 เท่า กล่าวคือ เมื่อบุตรคนเล็กอายุน้อยที่สุด คือ 0-2 ปี อัตราการทำงานของสตรีเท่ากับ 19.5 แต่เมื่อมีบุตรคนเล็กอายุ 5-6 ปี อัตราการทำงานจะเพิ่มสูงขึ้นเป็น ร้อยละ 38.9 ซึ่งสูงที่สุด จากนั้นอัตราจะลดลงเล็กน้อย เหลือร้อยละ 36.0 เมื่อบุตรคนเล็กอายุ 7-9 ปี

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า อายุของบุตรคนเล็กมีความสัมพันธ์กับอัตราการทำงานของสตรี กล่าวคือ อัตราการทำงานของสตรีจะเพิ่มขึ้นตามอายุของบุตรคนเล็ก

เมื่อนำเอาอาชีพของสามีซึ่งขึ้นถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวมาพิจารณา ร่วมกับอายุของบุตรคนเล็ก เพื่อศึกษา ในขณะที่มีสตรีที่สามีประกอบอาชีพกลุ่มเดียวกัน อัตราการทำงานจะต่างกัน ยังคงได้รับผลจากอายุของบุตรคนเล็กอย่างไรบ้าง (ดังแสดงในตารางที่ 20) ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า สตรีกลุ่มที่สามีประกอบอาชีพต่าง ๆ ทุกกลุ่ม อัตราการทำงานยังคงต่ำที่สุด เมื่ออายุของบุตรคนเล็กต่ำที่สุด คือ 0-2 ปี และจะเพิ่มสูงขึ้น เมื่อบุตรคนเล็กอายุ 3-4 ปี จากนั้นอัตราจะ

ตารางที่ 20 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามอายุของ บุตรคนเล็ก และอาชีพของสามี

อาชีพของสามี	อายุของบุตรคนเล็ก					รวม
	0-2 ปี	3-4 ปี	5-6 ปี	7-9 ปี	10+ / ไม่มีบุตร	
วิชาชีพ	27.2 (125)	35.7 (56)	32.7 (52)	35.2 (88)	33.3 (177)	32.3 (498)
ค้าขาย	32.0 (100)	42.9 (42)	40.0 (30)	46.2 (39)	56.4 (133)	45.1 (344)
ขนส่ง	20.5 (44)	29.4 (17)	66.7 (6)	50.0 (10)	23.8 (21)	28.6 (98)
ช่าง/กรรมกร	23.6 (123)	28.6 (42)	40.0 (35)	40.5 (37)	33.6 (125)	30.9 (362)
บริการ	15.9 (69)	17.9 (28)	46.2 (26)	43.5 (23)	47.6 (84)	33.9 (230)
ไม่ทำงาน	70.0 (10)	*ก (4)	30.0 (10)	55.6 (9)	40.8 (130)	42.9 (163)
ไม่ทราบ	*ก (3)	*ก (1)	- -	- -	*ก (1)	*ก (5)
รวม	26.2 (474)	32.6 (190)	39.0 (159)	40.8 (206)	40.8 (671)	35.6 (1700)

*ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า 5 ราย

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

เปลี่ยนแปลงโดยไม่มีแบบแผนที่แน่นอน เช่น สตรีกลุ่มที่สามีประกอบอาชีพคานวิชาชีพ อัตราการเขารวมแรงงาน จะสูงที่สุดเมื่อบุตรคนเล็กอายุ 3-4 ปี คือร้อยละ 35.7 และจะต่ำที่สุดในกลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุ 0-2 ปี จะเห็นว่าอัตราการเขารวมแรงงานสูงที่สุดกับค่าที่สุด มีความแตกต่างกันไม่มากนัก ซึ่งผิดกับสตรีกลุ่มที่สามีประกอบอาชีพคานบริการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค้ำนัก จะเห็นความแตกต่างในอัตราการเขารวมแรงงานของสตรีอย่างชัดเจน อัตราค่าสุด เพียงร้อยละ 15.9 ในกลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุ 0-2 ปี และอัตราสูงที่สุดในกลุ่มที่มีบุตรอายุเกินกว่า 9 ปี อาจอธิบายได้ว่า เนื่องจากระดับฐานะทางเศรษฐกิจของสตรีที่สามีประกอบอาชีพคานวิชาชีพสูงกว่ากลุ่มสตรีที่สามีประกอบอาชีพบริการ เป็นเหตุให้อายุของบุตรคนเล็กของสตรีกลุ่มที่สามีประกอบอาชีพคานวิชาชีพ มีผลต่ออัตราการเขารวมแรงงานน้อยกว่าสตรีที่สามีประกอบอาชีพคานบริการ แม้ว่าสตรีกลุ่มแรกจะมีบุตรอายุน้อย ๆ ก็ตาม แต่สตรีบางส่วนก็ยังสามารถทำงานได้ และเมื่อบุตรคนเล็กอายุมากพอที่จะเข้าโรงเรียนได้แล้ว สตรีกลุ่มนี้ก็สามารถส่งบุตรให้เข้าโรงเรียนได้ก่อนเร็วกว่าสตรีที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค้ำนัก

จึงอาจสรุปได้ว่า เมื่อพิจารณาอัตราการเขารวมแรงงานของสตรีว่าจะได้รับผลกระทบจากอายุของบุตรคนเล็กอย่างไรบ้าง พบว่า ในกลุ่มสตรีที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าอายุของบุตรคนเล็กมีผลต่ออัตราการเขารวมแรงงานของสตรี น้อยกว่าสตรีกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่า

ตารางที่ 21 อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามอายุของบุตร
คนเล็กและอายุของสตรี

อายุของสตรี	อายุของบุตรคนเล็ก					รวม
	0-2 ปี	3-4 ปี	5-6 ปี	7-9 ปี	10+/ไม่มีบุตร	
15 - 24 ปี	13.1 (99)	20.0 (10)	- -	- -	24.6 (61)	17.6 (170)
25 - 34 ปี	27.3 (256)	29.9 (97)	37.5 (64)	31.0 (42)	58.0 (88)	34.2 (547)
35 - 44 ปี	36.4 (107)	37.5 (72)	41.2 (68)	42.0 (112)	46.9 (213)	37.4 (572)
45 - 60 ปี	16.7 (12)	36.4 (11)	37.0 (27)	46.2 (52)	35.0 (309)	36.0 (411)
รวม	26.2 (474)	32.6 (190)	39.0 (159)	40.8 (206)	40.8 (681)	35.6 (1706)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ แสดงจำนวนสตรีทั้งหมดซึ่งทำงานและไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

ตารางที่ 21 โคนำเอาอายุของสตรีมาพิจารณาพร้อมกับอายุของบุตรคนเล็ก
 กวญ พบว่าสตรีกลุ่มอายุ 35 - 44 ปี ซึ่งเป็นสตรีกลุ่มใหญ่ที่สุด และจัดว่าเป็นกลุ่มที่มี
 อัตราการเขารวมแรงงานสูงที่สุด แบบแผนการเขารวมแรงงานของสตรียังคงเป็นแบบ
 เค็ม คือ อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีจะสูงขึ้นตามอายุของบุตรคนเล็ก และ
 ความแตกต่างระหว่างอัตราสูงที่สุดกับต่ำที่สุดมีไม่มากนัก ส่วนสตรีกลุ่มอายุ 25-34 ปี
 ซึ่งนับว่าผ่านการสมรสมานาน ยังมีบุตรอายุน้อย ๆ อยู่ พบว่าอัตราการเขารวม
 แรงงานของสตรี มีความแตกต่างกันมาก กล่าวคือ อัตราสูงที่สุดในกลุ่มสตรีที่มีบุตร
 คนเล็กอายุสูงกว่า 9 ปี หรือยังไม่มีบุตรเลย คือ ร้อยละ 58.0 ส่วนอัตราต่ำที่สุด
 เพียงร้อยละ 27.3 ในกลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุ 0-2 ปี จากนั้นอัตราจะเพิ่มสูงขึ้น เมื่อ
 บุตรคนเล็กอายุ 3-4 ปี และ 5-6 ปี อัตราจะลดลงเมื่อบุตรคนเล็กอายุ 7-9 ปี
 จากนั้นจะเพิ่มสูงอย่างมาก ในขณะที่บุตรคนเล็กอายุเกินกว่า 9 ปี หรือยังไม่มีบุตรเลย
 อาจอธิบายได้ว่า สตรีกลุ่มนี้เพิ่งจะผ่านการสมรสไม่นาน ฐานะทางเศรษฐกิจอาจ
 ยังไม่ค้ำค้ำ เมื่อมีบุตรอายุน้อย ๆ จึงเป็นภาระของสตรีและเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน
 ของสตรี เพราะไม่อาจที่จะจ้างบุคคลอื่นมาช่วยดูแลบุตรแทนตนเองได้

ส่วนสตรีกลุ่มอายุสูงที่สุด คือ 45 - 60 ปี สตรีกลุ่มนี้ผ่านการสมรสมานาน
 แล้วเป็นส่วนใหญ่ สตรีที่ยังคงมีบุตรอายุน้อย ๆ จึงมีไม่มากนัก แต่อัตราการเขารวม
 แรงงานของสตรีที่มีบุตรอายุ 0-2 ปีก็ต่ำมาก อาจเป็นเพราะจำนวนสตรีในกลุ่มที่มี
 บุตรอายุค้ำค้ำน้อยมาก จะเห็นว่าอัตราการเขารวมแรงงานของสตรีสูงที่สุดในกลุ่ม
 สตรีที่มีบุตรคนเล็กอายุ 7-9 ปี คือร้อยละ 46.2 และเมื่อบุตรคนเล็กอายุเกินกว่า
 9 ปีแล้ว อัตราการเขารวมแรงงานจะลดลงเหลือ ร้อยละ 35.0 อาจเป็นเพราะว่า
 ขณะที่บุตรคนเล็กอายุ 7-9 ปีนั้น ภาระของสตรีทางด้านการเงินในการใช้จ่ายเกี่ยว
 กับบุตรยังมีอยู่มาก จำนวนสตรีที่ยังคงทำงานอยู่จึงมีไม่บ่อย แมว่าสตรีจะมีอายุสูง
 มากแล้วก็ตาม เมื่อบุตรคนเล็กอายุสูงกว่า 9 ปีแล้ว ความจำเป็นด้านเศรษฐกิจอาจ
 มีน้อยลง เพราะบุตรที่โต ๆ แล้วอาจสำเร็จการศึกษาแล้วจึงสามารถทำงานช่วย

ค่าใช้จ่ายของครอบครัวไต่บ้างแล้ว ประกอบกับอายุของสตรีนั้นก็สูงมากแล้ว สตรีบางส่วนจึงหยุดทำงาน

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า จากตารางที่ 21 นี้ โดยทั่วไปแล้ว อายุของบุตรคนเล็กยังนับว่ามีอิทธิพลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีอยู่มาก โดยเฉพาะในกลุ่มสตรีอายุน้อย ๆ ที่เริ่มชีวิตสมรสไม่นาน

เมื่อนำเอาจำนวนบุตรที่มีชีวิตมาพิจารณาร่วมกับอายุของบุตรคนเล็กแล้ว พบว่าในกลุ่มสตรีที่มีบุตรคนเล็กอายุเท่า ๆ กัน อายุของบุตรคนเล็กยังทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีมีแบบแผนเช่นเดิม โดยเฉพาะกลุ่มสตรีที่มีบุตรที่มีชีวิต 5-6 คน จะเห็นได้ชัดมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ (ดูภาคผนวกตารางที่ 33ผ. หน้า 167) และเช่นเดียวกัน เมื่อนำเอาจำนวนบุตรเกิดรอดมาพิจารณาร่วมกับอายุของบุตรคนเล็ก ก็ปรากฏผลที่ไม่แตกต่างไปจากเมื่อทำการศึกษาจากจำนวนบุตรที่มีชีวิต (ดูภาคผนวกตารางที่ 34ผ. หน้า 168)